

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

МОДУЛ: УНУТРАШЊИ ПОСЛОВИ

**Родно засновано насиље од првих људских група
до савременог доба**

(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Миомира Костић

Кандидат:

Марија Стојановић

М019/14 - УП

Ниш, 2015.

САДРЖАЈ

1. Увод.....	4
2. Пол и род.....	8
3. Родна равноправност.....	9
4. Родно засновано насиље.....	10
5. Родно засновано насиље кроз историју.....	11
5.1. Праисторија.....	11
5.2. Стари век.....	12
5.3. Средњи век.....	16
5.4. Нови век.....	19
6. Савремено доба.....	23
6.1. Родно засновано насиље у различитим културама и друштвима.....	27
7. Облици родно заснованог насиља.....	33
7.1. Сексуално насиље.....	34
7.2. Насиље у породици.....	35
7.3. Трговина људима.....	39
8. Фактори родно заснованог насиља.....	40
9. Последице родно заснованог насиља.....	42
9.1. Секундарна виктимизација жртава.....	43
9.2. Спречавање секундарне виктимизације жртава.....	44
10. Међународни документи у области заштите од родно заснованог насиља.....	46
11. Сузбијање и заштита од родно заснованог насиља у Србији.....	53
11.1. Легислативни оквир равноправности полова.....	53
11.2. Заштита жртава у току преткривичног и кривичног потупка.....	56

12. Емпиријски показатељи родно заснованог насиља у Србији.....	58
12.1. Сазнања из праксе организација цивилног друштва.....	64
13. Криминалитет жена.....	67
14. Затвори за жене.....	69
Закључак.....	73
Библиографија.....	77
Сажетак.....	82
Биографија аутора.....	85
Прилози.....	86

1. УВОД

Људски род, од почетка постојања до данас, еволуирао у свим сегментима и сферама живота, од паганства и вандализма до високог културолошког и цивилизацијског нивоа, па је застрашујуће то, да у савременом добу дискриминација жена и насиље над њима, још увек нису у потпуности искорењени.

Равноправност између жена и мушкараца једно је од основних права и заједничко достигнуће човечанства. Зато питање положаја жена у друштву, женске слободе и еманципације данас не би требало да буде само женско питање, односно питање које се тиче једино женског пола, него представља опште људско питање, због чега је неопходно да жене успоставе партнерство са мушкарцима у напорима за постизање радних права жена, заштите жена од насиља, остваривање социјалне правде, као и ширење простора за еманципацију жена изван државних, етничких, верских граница и подела. Интерес жена, али и мушкараца, јесте да се повећа политичка и свака друга видљивост жена у друштву. Јер, тамо где је постигнута родна равноправност, где се права жена унапређују и штите, тамо је и целокупно друштво напредовало (Тодоров, 2013: 9).

Родно засновано насиље један је од најраспрострањенијих облика кршења људских права и нарушавања људског достојанства. То је појава са којом се суочавају све државе и која погађа милионе жена, без обзира на њихов друштвени статус, културу, религију, грађански положај или сексуалну оријентацију. Оно што је карактеристично за родно засновано насиље јесте да се оно често догађа у приватној сфери и да, иако се налазимо у свременом добу, у коме су људска права неприкосновена, није ишчезло и није у потпуности напустило сферу приватних породичних односа. Међутим, то не значи да га треба третирати као приватну ствар. Насиље у породици се у већини законодавстава у свету инкриминише као криминално понашање и поставља на ниво кршења људских права, што није драстично утицало на смањање стопе криминалитета у овој области.

Због тога се намеће потреба да родна равноправност буде актуелнија и заступљенија у друштву, како би појаснила своје основне концепте, да оснажи жене и мушкарце у њиховим настојањима да утичу на стварање друштва једнаких могућности, уз пуно уважавање људских права, посебно женских, подигне капацитете свих важних актера

и доносиоца одлука да интегришу питање родне равноправности и женских људских права у све своје активности, програме и политике које реализују у једној друштвеној заједници.

Стога, предмет овог рада јесте мушко насиље према женама, посматрано кроз најчешће манифестационе облике овог вида насиља, кроз појмове пола и рода, родне равноправности и родне улоге и кроз анализу положаја жена жртава и њихову заштиту, као и сузбијање родно заснованог насиља. Кандидаткиња врши анализу родно заснованог насиља од првих цивилизованих друштвених група до савременог доба, посебно обраћајући пажњу на учесталост и постојање адекватне/неадекватне реакције уже и шире средине у којој се насиље одвија, с обзиром на цивилизацијски ниво и ниво свести друштва сразмерно историјској епохи у којој се дато друштво налази.

Циљ рада је да се укаже на постојање и заступљеност родно заснованог насиља у свакодневним друштвеним односима, у јавном и приватном простору, у којима жене доживљавају највиши степен дискриминације и маргинализације, као и различите облике насиља. Такође, рад указује на мере сузбијања и заштите од родно заснованог насиља, као приоритетне, у раду надлежних органа и институција, као и промену негативног става друштва према женама жртвама.

Основна хипотеза овог рада јесте да је насиље над женама обухваћено тамном бројком криминалитета, па као такво, не представља учестали предмет кривичног гоњења, нити пресуђења, чиме је невидљиво за стручну и општу јавност.

За теоријску анализу појма родно заснованог насиља, биће коришћени подаци наведени у доступној домаћој и страниј литератури, релевантни домаћи и страни законски прописи, као и међународни документи и други материјали. Емпиријски приступ изучавања ове теме обухвата анализу квантитативних и квалитативних показатеља родно заснованог насиља према женама, од стране институција цивилног друштва код нас. У том смислу, биће коришћени следећи методи и методолошки поступци: историјскоправни, нормативни, дескриптивни метод, упоредноправни метод и студија случаја.

Историјскоправним методом биће вршена анализа родно заснованог насиља, као негативне друштвене појаве са дубоким коренима у далекој прошлости и биће посматрано

кроз различите епохе, односно кроз праисторију, стари век, средњи век, нови век и савремено доба.

Догматичко-нормативистички метод је основни метод за стварање, тумачење и примењивање позитивног права на нивоу једне државе, односно ЕУ. Он ће бити примењен у анализи позитивних прописа права Србије, као и међународних конвенција у овој области.

Дескриптивним методом биће описана заступљеност родно заснованог насиља и политика заштите од родно заснованог насиља не само у Србији, већ и другим државама, неразвијеним, државама у транзицији и развијеним.

Упоредноправни метод биће употребљен за компарацију прописа у овој области, домаћих и међународних.

Значај овог рада огледа се у настојању кандидата да да свој допринос у сузбијању родно заснованог насиља, тако што истиче да је за решавање овог негативног друштвеног феномена, круцијално мењање свести људи, перцепција и став према женама у свим сферама приватног и јавног живота, уз примену позитивне дискриминације, како би жене и мушкарци уживали како правну тако и фактичку једнакост, односно своја људска права, без обзира на припадност одређеном полу.

У првом делу рада се одређује значење пола и рода у казује на разлику између ова два појма, даје се и објашњење, односно дефинише се родна равноправност и родно засновано насиље.

У другом и трећем делу врши се анализа родно заснованог насиља кроз историју, кроз различите епохе, реакција датог друштва на овај облик насиља, као и интезитет примене, с обзиром на ниво свести различитих цивилизација .

У четвртном делу се описују најзаступљенији облици родно заснованог насиља, док у петом се указује на различите теоријске моделе који објашњавају вршење насиља према женама.

Шести део се бави последицама родно заснованог насиља, односно примарном и секундарном виктимизацијом жртава, као и могућим решењима за спречавање секундарне виктимизације жртава.

У седмом делу се представљају важнији међународни документи у области заштите од родно заснованог насиља, док у осмом се врши осврт на домаће законодавство, односно на националне позитивне прописе у области сузбијања и заштите од родно заснованог насиља.

Девети део чине емпиријски показатељи родно заснованог насиља у Србији, као сазнања из праксе организација цивилног друштва, који указују на велику заступљеност ове врсте насиља у нашој земљи, као последица садејства фактора социјалне средине и фактора личности, како учиниоца, тако жртве.

У једанаестом делу представљен је криминалитет жена који је, у највећем броју случајева, тесно повезан са тешким економским положајем жена, када оне врше имовинска и економска кривична дела. Такође, извршен је осврт на кривично дело убиства, које почине жена, као одговор на дуготрајно злостављање од члана породице, јер се најчешће ради о извршитељкама са ниским образовним и социјалним статусом, који им умањује способности и реалне могућности за тражење легалних излаза из економске, социјалне или породичне ситуације у којој се налазе.

Дванаести део посвећен је затворима за жене. Извршена је анализа пенитенцијарних установа кроз историју, настанак и развој, као и анализа савремених затвора за жене.

2. ПОЛ И РОД

Људи се рађају као особе мушког и женског пола. Када говоримо о *полу*, говоримо о њиховим биолошким (телесним) карактеристикама. Мушка и женска тела се разликују и имају различите улоге у процесу репродукције. Та биолошка разлика између жена и мушкараца постоји у свим временима и на свим географским дужинама, без обзира на услове живота, социјални статус, етничко или расно порекло (Спасић, Никач, 2012: 3-4).

За разлику од пола, *род* је друштвено обликован биолошки пол жене и мушкараца. То је индивидуални конструкт сопственог идентитета/изражавања који потврђује, негира и/или надилази друштвено задате и формиране полне и родне улоге мушкараца и жена. Такође, род је и друштвени конструкт пола који по дефиницији одређује друштвене улоге мушкараца и жена (Спасић, Никач, 2012: 4).

Према члану 3 Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици¹ усвојене у Истанбулу 11. 05. 2011. године, род означава друштвено одређене улоге, понашања, активности и атрибуте, које дато друштво сматра прикладним за жене и мушкарце. Овакво одређење показује на који начин једно друштво види улогу жена и мушкарца и односи се на читав спектар идеја и очекивања који се тичу тих улога. Ове идеје и очекивања су научени, односно стечени у породици, школи, под утицајем медија, верских идеологија, у културним и другим институцијама.

Према томе, појмови пола и рода се најчешће дефинишу на следећи начин: пол се односи на биолошке, анатомске и физиолошке особине на основу који се прави разлика између жена и мушкараца. Оне су углавном непроменљиве, трајне и универзалне (Спасић, Никач, 2012: 4).

Род се односи на друштвено конструисане улоге жена и мушкараца. Оне се могу мењати и обликовати у времену и простору. Појам рода обухвата друштвено условљене особине припадника једног пола, настао вероватно са првобитном поделом рада. Тај појам

¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.05.2011. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/210.htm> . Преузето 01 .05.2015.

опстао је и онда кад је изгубио оригиналну и изворну функцију, и постао инструмент политике полова. (Спасић, Никач, 2012: 4).

3. РОДНА РАВНОПРАВНОСТ

Родна равноправност (такође *равноправност полова* или *једнакост полова*) је начело социјалне филозофије, које подразумева једнакост мушкараца и жена и особа другачијих родних идентитета у друштвеном и политичком животу. Начело родне равноправности и недискриминације је једно од основних људских права и незаменљив је део идеје људских права која припадају свакоме и морају бити гарантована и обезбеђена (Тодоров, 2013: 32).

Родна равноправност претпоставља да мушкарци, жене, особе другачијих родних идентитета, имају једнаке услове за остваривање људских права. Осим тога, родна равноправност претпоставља и да постоје једнаке могућности за мушкарце и жене да допринесу културном, политичком, економском, социјалном и националном напретку, као и да имају идентичне могућности да уживају све користи и бенефиције од напретка једне заједнице (Спасић, Никач, 2012: 7).

Родна равноправност значи једнаку присутност, јачање и учешће оба пола у свим сферама јавног и приватног живота, у супротности је са родном неједнакошћу, а не са родним разликама, а циљ јој је промовисање потпуног, равноправног учешћа жена и мушкараца у друштву (Тодоров, 2013: 32).

4. РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ

Родно засновано насиље или насиље засновано на полу је облик дискриминације, који озбиљно спречава жене да уживају у правима и слободома на основу равноправности са мушкарцима(...) Родно засновано насиље је усмерено према жени зато што је жена или зато што диспропорционално погађа жене. Укључује дела којима се наноси физичка, психичка или сексуална штета или патња, претња оваквим делима, принуде и друга ограничења слободе.²

Родно засновано насиље је глобални феномен, који најчешће погађа жене и девојчице широм планете, у свим државама и културама, без обзира на друштвено уређење, религију, вредности и ставове. Дешава се свакодневно и свугде, и због тога се посебна пажња последњих година поклања овом феномену. Родно засновано насиље има вишеструке и далекосежне последице по саме жртве и друштво у целини. Сматра се да су његови корени дубоко уткани у патријархалној традицији и да се променом штетних родних стереотипа и укидањем родне дискриминације може утицати на смањење, односно укидање родно заснованог насиља, као екстремног облика дискриминације (Никач et al., 2012: 19).

Родно засновано насиље представља различите облике злоупотреба почињене против жена засноване на родној неједнакости и потчињеном положају жена у друштву у односу на мушкарце. То је уједно сваки акт који има за резултат, или ће веома вероватно довести до физичке, сексуалне или психолошке повреде или патње жена, укључујући претњу таквим актима, принуду или самовољно лишавање слободе, без обзира да ли се дешава у јавном или приватом животу (Спасић, Никач, 2012: 19).

² UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), *CEDAW General Recommendation No. 19: Violence against women*, 1992 <http://www.refworld.org/docid/52d920c54.html>. Преузето 01.05.2015.

5. РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ

Историју су писали мушкарци, те због тога преовладавају политички и војни догађаји у историјској литератури. Занемарују се жене, као активне учеснице у обликовању цивилизације. Преовладало је мишљење да је активност у јавном животу мушка улога, док је приватност дома спада у домен жена. У литератури се спомињу мушки ловац, мушки владар, мушки уметник, те можемо доћи до закључка да су мушкарци једини носитељи сваке врсте напретка током историје. Истина је да су жене у свим раздобљима биле активне, али је то великим делом заборављено и занемарено. Жене су обављале низ делатности и вештина које су развијале и генерацијама преносиле. Мало је жена доспело у историјске књиге, „испливале“ би само у недостатку мушкараца на водећим положајима (нпр. Клеопатра, Јованка Орлеанка, Елизабета I).

5.1. Праисторија

У првим људским заједницама се веровало да је жена божанско, а не људско биће, обдарена најважнијом моћи на свету-рађањем. Сматрало се да је рађање детета женина привилегија, па су зато жене биле високо цењене и поштоване. Но, након што је откривено начело размножавања, односно улога мушкараца у зачећу детета, започела је доминација мушкараца, када жене губе сваку друштвену улогу осим биолошке улоге мајке и једине особе која је способна за рађање деце (Хусеинспахић, 2005: 201).

Период палеолита трајао је више милиона година, а историјска друштва свега десетак хиљада година. На откривеним остацима палеолитске жене нема трагова насиља. У првој неолитској револуцији (почетак обраде земље, израда посуђа од глине, предење, ткање) жене су се уздигле. О њиховој цењеној улози говоре бројне фигурине *Богине мајке*. У периоду између 6000–3000. године пре нове ере, становништво се увећавало, алатке су усавршене, човек користи снагу природе и животиња, обрађује метал. Мале

заједнице, замењују веће. Стварају се градови. Подела рада доприноси раслојавању и стварању етатистичког друштва, базираног на ропству и деградацији жена. Пошто је заједница везана за одређено место, кад се земља испости, креће се у освајање туђе територије. Средњи неолит је нарушио равнотежу између човека и природе и мушкарца и жене. Припитомивши животиње, људи су спознали улогу мушкарца у продужењу врсте. Плуг, мушка алатка, којом је омогућавана плодност земље, дао је додатну моћ мушкарцу. Тако је „Богињи мајци“ најпре придодат син па муж, брат, љубавник, да би их заменио Небески отац-творец свега.³ Многи извори указују на различите облике сексуалног угњетавања жена у раним друштвима. Овде спада и располагање мужа сексуалношћу жена, не само за властиту употребу, већ и за туђу. У неким ловачким друштвима, мушкарци међусобно мењају своје жене или их уступају из „гостопримства“ неком туђину. То се може наћи код аустралијских прастановника или код Ескимана. При том, жена игра пасивну улогу. Њоме се располаже. Други облици угњетавања су силовања, која се могу чешће наћи, полигамија мушкараца, као и једнострано кажњавање жена због браколомства (Везел, 1983: 136).

Прелазак са матријархата на патријархат, односно радикална промена положаја жена у праисторији, представља само увертуру и почетак вишемиленијумског угњетавања и маргинализовања жена. Жена ће имати две улоге: улогу супруге, која подразумева повиновање вољи свог господара, вољи свог супруга и улогу мајке, као о једној, не тако битној карики у ланцу репродукције (посматрано кроз призму тадашњег друштва) и васпитавању и старању о деци.

5.2. Стари век

У примитивним друштвима веровало се да је жена божанско, а не људско биће, обдарена најважнијом моћи на свету—рађањем и само су жене могле да створе нови живот. Међутим, када је откривена улога мушкараца у зачећу, почиње доминација мушкараца.

³ Бука. *Континуирана репресија над женама кроз историју.*

<http://www.byka.com/blogovi/blog/20596/kontinuirana-represija-nad-zenama-kroz-istoriju> Преузето 10.07.2015.године

Жене губе сваку друштвену улогу, осим рађања деце. Мушка доминација почиње од првих писаних историјских података, вероватно као резултат мушке спознаје да је њихова улога у породици, као и друге њихове активности (нпр. рат), много вреднија, те да им то даје предност у односу на жене. Из правних извора Старог века може се видети како је насиље и деградација жена било широко друштвено прихваћено и законом регулисано.

Један од првих законика који је у себи инкорпорирао правно уређење статуса жене тог доба је био **Ур-Наммуов законик**⁴. У одређеним деловима законског текста се могу уочити дискриминирајуће норме, које се односе на уређење правног положаја жене од стране органа власти. У делу Законика жена је перципирана као дух таме и разуздана љубавница. Искључиво се њој на терет стављају кажњива дела прељубе и црне магије. Тако је прописано да „уколико жена слободна човека, служећи се чаролијом салиће другог човека и он с њом легне, та жена да се убије, мушкарац је слободан“ (Хусеинспахић, 2005: 206).

У **Хамурабијевом законнику**, најзначајнијем споменику старог Истока, може се видети положај жена у Вавилону.

У старовавилонској породици, која је сасвим утемељена на патријархалним схватањима, владао је мушкарац. За своје дугове муж је жену могао дати повериоцу у неку врсту дужничког ропства, на принудни рад, које је могло трајати најдуже до три године. Санкција за женино неверство је смрт, док у случају мужевљевог неверства постојала је могућност за жену да раскине брачну везу (Марковић, 1925: 17). У члану 132. је било предвиђено да „Ако се на жену неког човека пружи прст због другог неког човека, а она не буде ухваћена на спавању са другим, због свога човека она ће скочити у воду (или на божји суд)“ (Николић, Ђорђевић, 2010: 13). У члану 133. било је предвиђено да „Ако је неки човек одведен као ратни заробљеник, а има шта да се једе у његовој кући, и ако је жена изашла из куће свог мужа и отишла у неку другу кућу, зато што та жена није чувала своје тело, и што је отишла у другу кућу, да се изведе пред суд и баци у воду“ (Николић, Ђорђевић, 2010: 14). У члану 153. је било предвиђено да „Ако жена неког човека због неког другог мушкараца, убије свог мужа, да се набије на колац“ (Николић, Ђорђевић, 2010: 16). У члану 194. „Ако човек своје дете да дојкињи и дете умре у њеним рукама, ако

⁴ Ур-Наммуов законик спада у групу сумерских законика. Написао га је Ур-Намму оснивач III династије

дојкиња без знања оца и матере одгоји друго дете, да се изведе пред суд, и зато што је без знања оца и матере одгајила друго дете, да јој се одсеку груди“ (Николић, Ђорђевић, 2010: 21).

Један од института староримског права био је туторство (*tutela mulierum*), који је подразумевао константни надзор над женама. Тупори су се постављали мушкарцима и женама, али мушкарцима само малолетним, а женама и малолетним и пунолетним, због слабости њиховог пола и непознавања судских послова. Још у Ромуловим законима се мужу допушта да отера жену због тровања, подметања порода, прављења лажних кључева, односно фалсификовања или извршене прељубе (Хусеинспахић, 2005: 205). Девица, весталка, која би прекршила завет девичанства (а то је контролисано тако широко, да је мерен обим руке испод пазуха, јер су запазили да се после полног односа тај обим повећава), биле су живе закопане у земљу (Станојевић, 2002: 176).

Било које историјско истраживање о животима античких жена укључује индивидуалну интерпретацију и доста нагађања. Могу се уочити антички извори који се тичу жена и њиховог места у друштву, али у великој мери они су секундарни извори које су написали мушкарци о женама. Постојала је дихотомија у животу римских жена. Жене су имале неке личне слободе, али нису имале право на индивидуалност и лични избор, биле су под непрестаним надзором својих очева, мушких рођака, мужева, који су их редовно љубили у уста да би се уверили да нису пиле вино. Пијење вина је било стриктно забрањено римским женама и за то су могле бити кажњене смрћу. Веровало се да вино жене тера на прељубу, која је била тако уобичајена, будући да је толико бракова склапано из политичких и економских разлога, а не из љубави или страсти. Жене за које би се утврдило да су учиниле прељубу могле су бити осуђене на смрт од стране својих очева или чувара. Оне су се удавале за било кога, онако како им је то било наређено, често за мушкарце, који су били знатно старији од њих.⁵

Римским женама није било дозвољено да имају лично име. Уместо тога, жене су узимале средње име оца у женском роду. На основу имена жене било је могуће сазнати ко јој је отац и на тај начин и њен положај у друштву. Жене су биле део своје породице и

⁵ Магазин. *Античке римске жене: поглед на њихове животе*. Преузето 10.07.2015.
<http://www.antikvarne-knjige.com/magazin/anticke-rimske-zene-pogled-na-njihove-zivote>

нису имале сопствени идентитет. Њихови очеви су имали апсолутну контролу над њиховим животима и могли су их чак продати у ропство и приморати на брак или развод. Неке жене су биле приморане на развод зато што су им њихови очеви нашли бољу прилику. Ако су имале децу приликом развода, жене су биле приморане да их напусте. Када би брак био поништен, жене нису имале никаква законска права над децом и често их никад више не би виделе. Бракови су често били без мануса (*sine manu*), што је значило да би отац задржавао имање своје ћерке и да би могао да управља њеним иметком. Брак са манусом (*cum manu*) би давао моћ над женом њеном мужу, као и поседовање њеног иметка. Од жена се очекивало да имају законског чувара, јер нису сматране довољно паметним да раде у свом најбољем интересу. Једина стварна моћ коју је већина жена могла имати су њихови лични односи унутар круга својих пријатеља и породице. Жене су морале да знају своје место, да остану скромне и неуморне, одане и покорне својој породици, емоционално, физички и финансијски. То су мушкарци Римљани тражили од својих жена.⁶

Брачно и породично право **Атине** карактерише изузетно фаворизован положај мушкараца, односно неповољан друштвени и правни статус удате жене. Атињани су се хвалили да њихове жене излазе на улицу једино када одлазе до храма или у позориште, па и тада увек у пратњи мужа или робиња. Жена није имала ни правну ни пословну способност, а није ни могла да буде сведок на суду. Када нису биле у својеврсном кућном притвору, жене су биле под будним надзором посебних државних функционера (*ginekonot*), који су мотрили на њихово понашање. Подређен положај жена испољавао се, не само код закључења брака, већ и током његовог трајања, приликом развода, па чак и после развода или смрти мужа. Насупрот пуној слободи мужа да има љубавнице, обавеза жена на брачну верност била је строга. Преварени муж је задржавао мираз и није сносио никакву одговорност, ако би жениног љубавника убио на лицу места. Уколико би јој прељубу опростио и наставио да живи с њом, ризиковао би да буде јавно презрен, па чак и казну *атимије*.⁷ Жена, која је била ухваћена у неверству и после развода сносила је

⁶ Магазин. *Античке римске жене: поглед на њихове животе*. Преузето 10.07.2015.

<http://www.antikvarne-knjige.com/magazin/anticke-rimske-zene-pogled-na-njihove-zivote>

⁷ Николић, Д. (2011). *Историја права: стари и средњи век*. Атимија (ἀτιμία / *atimia*) је губитак грађанских права у старој Грчкој.

моралне последице свог поступка. Није више смела да се украшава и дотерује, нити да улази у храмове, јер је у противном свако имао право јој поцепа хаљине, скине накит, па и да је истуче (Николић, 2007: 98-10). У случају убиства у одбрани части, односно код затицања у прељуби сопствене жене, мајке, сестре или кћерке, извршилац не би подлегао никаквим санкцијама (Николић, 2007: 103).

Правним анализирањем статуса жене у друштвима старог века, може се закључити како су судбине жена тог доба биле усмерене ка остваривању улоге рађања и подизања деце. Ова улога жене, у оквиру породице у којој је мушкарац неспорно доминантан у одређеним сегментима живота, улога профилирана унутар породице, препознатљива је у многим срединама како у прошлости тако и садашњости (Хусеинспахић, 2005: 231).

5.3. Средњи век

У средњем веку у Европи, Црква и свештенство имају велику улогу у животу људи. Католичка црква, као и остале велике монотеистичке религије, приписују женама ћутање и пасивну подложност мушкарцу. Женама је одузето право избора мужа, ускраћивана им је сигурност унутар брака (развод је мушка повластица), искључене су из јавних делатности, проглашене мање вредним, постале власништво мушкараца. Улога жене је одгој деце и управљање кућом. Због учестале смрти при порођају, стопа смртности жена била је виша него код мушкараца. И у случају компликације радије се спашавало дете, него мајка. Девојчице су биле мање жељене приликом рођења. У сеоским подручјима краће је звонило црквено звоно када се крстила девојчица, као и када се сахрањивала жена. Дакле, и звучни свет је био полно одређен. Женама се објашњавало да су другоразредне у односу на мушкараце, али жене су често биле тврдоглаве и одбијале да се помире с потчињеношћу, што су мушкарци сматрали знаком њихових ограничених когнитивних способности. *Једина добра жена је тиха жена*, је пословица која се може чути на свим језицима света. Жене које нису поштовале закон ћутања у средњем веку биле су кажњаване. У Енглеској се користила направа звана *брњица за језичарке*. То је била гвоздена направа, учвршћена преко главе и лица, с великим гвозденим чепом и језиццем угураним у уста, тако да их рањава до крви. С брњицом на глави, жене би водили улицом

на узици. Такође је смишљена и столица за потапање, дрвена столица учвршћена на врх дуге мотке на обали воде, којом су жене потапане у воду или муљ, при чему су се неретко утапале.⁸

У **Салијском закону**⁹, уочава се да су претежно биле предвиђене новчане казне за оног ко учини какво насиље према жени. Неке од одредби овог закона су: „ако неко злостави слободну или трудну жену, па она умре, пресудиће се да плати 28.000 динара, што износи 700 солида“; „ако неко убије дете у мајчиној утроби, или пре него што добије име, и то му буде доказано, пресудиће се да плати 4.000 динара, што износи 100 солида“; „ако неко убије слободну жену која може да рађа, пресудиће се да плати 24.000 динара, што износи 600 солида“; „ако неко силује слободну девојку, пресудиће се да плати 62 динара, што износи 1/2 солида“; „ако слободана човек обљуби туђу робињу, и то му буде доказано, пресудиће се да господару робиње плати 600 динара“ (Николић, Ђорђевић, 2010: 57) .

У **Еклоги**¹⁰ у Титулу XVII „О кривичним стварима“, можемо уочити следеће одредбе: „Ономе који полоно општи са монахињом, због тога што је оскрнавио Божју цркву, одсеца се нос, јер је његово срамотно дело отуђило монахињу од Божје куће. Исту казну треба извршити и на њој.“; „Ако је неко ступио у брак са оном која је светим и спасоносним крштењем постала његово кумче, или је са њом полно општио и без брака, осим што их треба одвојити једно од другог, нека обоје буду кажњени казном за прељубу, тј. да им се одсече нос. Ако би се догодило да неко учини нешто тако са удатом кумом (коју је крстио), осим што ће им се одсећи нос, биће још и снажно бичевани. ; „Ако неко учини прељубу са неком удатом женом, треба одсећи нос и њему и прељубници, јер од тога долази до развода и до пропасти деце, а не поштује се ни реч Господња, која учи да их је Бог (ожењене и удате) сјединио у једно тело. Прељубница, када јој се одсече нос, нека узме своје сопствене ствари, што их је донела свом мужу, а прељубник неће бити одвојен од своје жене, иако му је нос одсечен“ . ; „Онај који је сазнао за прељубу сопствене

⁸ Хрватски повијесни портал. *Права жена кроз повијест*. Преузето 11.07.2015.

<http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest/>

⁹ Зборник обичајног права салијских Франака, један од најстаријих тзв.варварских закона. Прва верзија од 65 чланова настала је крајем 5. или почетком 6.века , током владавине Клодовика (481 – 511).

¹⁰ Византијски правни зборник донет у време владавине Лава III Исавријског (717 – 741), највероватније 726.године.

жене и сложио се, након што буде батинан, биће заточен, а прељубнику и прељубници ће се одсећи нос.“; „Ономе који, знајући, полно општи са неком женом и њеном мајком нека се одсече нос, истој казни потпада и она која је ово, знајући, учинила“; „Онај који има две жене, нека се бичује, с тим да се отера каснија жена заједно са децом коју је родила“; „Ако је жена учинила прељубу и затруднела, па посегне на своју утробу да побаци, након што се батина, нека се заточи“ (Николић, Ђорђевић, 2010: 107-109).

У кривичном праву раних држава Англосаса, повреда обавезе жене на брачну верност, повлачила је одсецање носа или ушију (Николић, 2007: 192).

Црквена ученост често је својим ауторитетом подржавала најчудовишнија сујевејја и налазила за њих оправдање и образложење, ако је то било у интересу цркве. Црква је увек била и остала непријатељ критичке мисли и расадник затуцаности и сујевејја. Црква се користила сујевејјима која су владала, и на основу тога су настали чудовишни процеси против вештица. Црква је учила да су чаробњаци и вештице склопили заверу, с циљем да униште читав људски род и да само инквизиција, с својом тортуром и ломачама, може да спасе човечанство од опасности која му прети. Та одвратна бесмислица проглашена је за истину, а неверовање у њу представљало је опасну јерес. Несрећне окривљенике приморавали су тортуром да признају све што су инквизитори желели, а затим су њихови искази узимани као несумњив доказ да стварно постоје уговори с ђаволом и пирови вештица. Године 1487., изашла је једна од најстрашнијих књига у историји човечанства *Чекић вештица* (Malleus maleficarum), коју су написали „учени“ немачки доминиканци Шпренгер и Кремер. Књига излаже учење цркве о вештицама и садржи подробна упутства о начинима ислеђивања и разоткривања вештица и чаробњака. Црква се увелико служила тим оруђем објављујући да је час једно час друго подручје сумњиво због распрострањености вештица. Појава инквизитора доводила је становништво до ужаса, пошто се свако могао окривити због чаробњаштва, а тада му није било спаса: чекала га је тортурa и ломача.¹¹

Прогони вештица могли би да се објасне као масовна психоза на основу потиснуте сексуалности, а психоанализа би можда добро учинила када би ово питање темељно проучила. У споменутом делу о судском поступку против вештица има занимљивих

¹¹ Сперански, (1906), *Вештице и чаробњаштво*, Москва.

мотива. На питање: „Зашто је црна магија раширенија међу женама него међу мушкарцима?“, *Malleus maleficarum* одговара овим речима: „Шта је жена ако не раздор за пријатељство, казна коју не можемо да избегнемо, нужно зло, природна непогода, домаћа опасност, штеточина љупког лица, светска покора премазана привлачним бојама?“. У тим се речима одражава средњовековна гинофобија, али и дубоки човеков страх пред тајанственом другарицом, коју му је Бог доделио, потресна слутња о неминовном греху и невидљивој пропасти, која вреба иза полне заједнице. Нема сумње да се ту не ради о верском, него о полном питању, које је прикривено религиозношћу. У питањима која судија-истражитељ поставља оптуженој жени, кључа разуларена машта сексуалног незадовољства или немоћи, сатиријаза и перверзност. Вештице су „испитивали“ тако што би оптужену бацили завезану у воду: ако потоне била је невина, а ако не потоне, то је био доказ да је заиста вештица. Свака жена могла је да буде осумњичена за чарање, а у највећој опасности су биле оне које су се истицале неком особином, и посебан таленат и велика злоба, и телесне мане и савршена лепота—све је то могло да подстакне сумњу. С временом су се људи навикли на то да се признања изнуђују на мучилиштима, па су безбројни докази „поткрепили“ процесе против вештица. Протестантизам је прогањајући вештице поступао исто тако фанатично као католицизам. Била је то права болест времена, која је захватила цео свет—обичан народ и образоване слојеве, паписте и реформаторе, кнежеве и поданике, тужиоце и судије, па и саме „вештице“, будући да су многе жртве биле чврсто уверене у своју кривицу.¹²

5.4. Нови век

Након открића Новог света, почиње иселјавање Европљана, али дугорочно насељавање широм света није било могуће без женске помоћи. Из Старог света су слате девојке у Нови свет да буду супруге. Први гувернер колоније Капу (јужна Африка), холандски пуковник Ван Рибек, згражавао се над неспособношћу својих људи да се брину за стоку, да производе маслац и сир и да се брину за себе. Зато је тражио да му се хитно

¹² Скрипторијум између мита и историје. *Маљ за вештице*. Преузето 11.07.2015.
<http://skriptorium.blogspot.com/2012/06/malj-za-vestice-malleus-maleficarum.html>

пошаљу девојке из сиротишта у Амстердаму и Ротердаму. Енглеска је на време решила тај проблем, те су у том циљу основане компаније које су се бавиле тражењем и слањем девојака у Нови свет. Али без обзира на образовање, према тим девојкама и женама које путују у Нови свет понашали су се као према роби. Примарна обавеза жена у колонијама била је стварање деце, због велике смртности. Већина пословних жена у колонијама бавила се трговином, али су трговале најпре робом која им је при руци–својим телом. Женске досељенице у колонијама су бар донекле имале могућност избора у животу, за разлику од урођеница, које су се налазиле на самом дну друштвене лествице и према којима су се понашали као према ропкињама.¹³

Индустријска револуција је имала неповољан учинак на женске животе–двоструки рад (у фабрици и домаћинству), напоран рад у нехуманим условима, мање плаћен рад од мушкараца, чешћи здравствени проблеми и чешће повреде на раду, због шире одеће. У Великој Британији за исти посао мушкарац је добијао 8 пенија дневно, а жена 6 пенија. То се објашњавало тиме да су ниске наднице требале жене да задрже код куће, да не одузимају мушкарцима посао. Најопаснији посао у којем су учествовале жене, али и деца, је ископавање угља. Смртност тих жена била је велика, а животни век кратак. Осим тога, свакодневно су се морале суочавати и с омаловажавањем, чак и физичким кажњавањем и сексуалним напастовањем од стране својих надзорника. Смештај радница је често био повезан са послом супруга, да би с његовом смрћу нестао и њен кров над главом. Зато је у градовима порастао број жена скитница и жена самоубица.¹⁴

С ловом на вештиштице се наставља и у новом веку. Модерна истраживања, међутим, указују да се прогони вештица у новом веку у Европи по броју жртава разликује од земље до земље и да подразумева укупно од 50 до 60.000 погубљења. Притом, прогони вештица нарочито су били интензивни у мањим духовним и световним политичким заједницама. Врхунцем лова на вештице може се прогласити период између 1580. и 1650. године. Град Триора се данас сматра местом у коме је инквизиција 16. века изазвала највећи број жртава у лову на вештице. Прогон вештица ни у једном другом делу Европе

¹³ Хрватски повијесни портал. *Права жена кроз повијест*. Преузето 11.07.2015.
http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest/#Novi_vijek

¹⁴ Хрватски повијесни портал. *Права жена кроз повијест*. Преузето 11.07.2015.
http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest/#Novi_vijek

није био тако суров као овде. Највећи од свих прогона, започет је октобра 1587. године, и трајао је годину дана. Оптужбе су се прошириле на две стотине жена, осуђених за застрашујуће злочине које су обављале уз помоћ *Нечастивог*. Скоро све су припадале буржоазији или чак самом племству. Суђење су водила два инквизитора: један из Ђенове, други из Албенга.¹⁵

Процес је добио огромне размере, пошто су и инквизитори осуђени од стране староседелаца Триоре за ужасну суровост и варварске методе мучења. На крају је морала да интервенише влада Ђенове. Неке од наводних вештица су пребачене у лигурски затвор, где је њих пет умрло од последица мучења. Остале су умрле у триорским затворима. На крају је још пет њих осуђено на смрт, што су потврдили ђеновски и римски судови. Тако је крајем лета 1587. у Триори образован Општински Парламент, кога су сачињавали сви грађани. Једногласном одлуком се приступило истребљењу вештица.¹⁶

Тортуре којима су подвргаване наводне вештице, биле су незапамћено сурове. Судаћи по документима, у којима се налазе сви детаљи овог прогона, омиљене справе за мучење биле су: *коњић*, *бдење* и *њихање*. *Коњић* се састојао из дрвеног стола, постављеног на стубове са карикама. Вештица би се положила на сто, а руке и ноге би се повезале канапом, тако да инквизитор може да затеже канап по потреби. Како би инквизиторско испитивање напредовало, тако би се и канап затезао. Ако би окривљена признала, мучење би престајало. У супротном, тортуре не би престајала. *Њихање* се састојало из везивања жене за руке и држање, тако обешене, изнад упаљене ватре. И овом приликом је осуђена, уз помоћ канапа, могла да се помера, њише изнад ватре. Ако не би признала, инквизитори би јој спуштали ноге у ватру и пуштали је да гори. *Бдење* је била тортуре између два друга мучења: жена би сатима висила у ваздуху, везаних ногу и руку.

Постојало је веровање да Ђаво своје штићенице чини отпорним на бол, све док им се не одсече коса, зато су инквизитори све вештице прво шишали до главе и бријали по целом телу. Неке су жене, знајући шта их чека, искакале кроз прозор и налазиле смрт ван зидина озлоглашене тамнице. Друге су падале у неку врсту лудила изазваног невиђеним

¹⁵ Вечерње новости. *Вештице као инспирација*. Преузето 12.07.2015.
<http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:347230-Vestice-kao-inspiracija>

¹⁶ Вечерње новости. *Вештице као инспирација*. Преузето 12.07.2015.
<http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:347230-Vestice-kao-inspiracija>

болом, и тада „признавале“ најневероватније ствари: завођење дечака, убијање деце, спаривање са *Нечастивим*. На овај начин су осуђене и многе друге особе, а међу њима су се нашла и имена из највиших аристократских кругова. Тако су стари племићи уложили протест влади Ђенове, која се даље жалила бискупу. Послате су нове судије. Међутим, суђење је тог момента већ било толико запетљано, а сви докази документовани, да потпуно „истребљење вештица“ више није могло да се заустави. Последњи процес због вештичарења забележено је 1782. године у швајцарском кантону Гларусу, када је служавка Ана Гелди осуђена на смрт јер је, наводно, отровала дете својих послодаваца, па га потом оживела. То је изазвало огроман гнев просвећених духова тог времена.¹⁷

У Србији се са вештицама, свакако блаже поступало него у осталом делу Европе, мада нажалост, нема ближих података о њиховом раду за време чарања. Изгледа да су најстарији вештици ради чарања вадиле из гробова лешеве, а потом их спаљивали. Почетком XIX века је и хајдук Стојан, по казивању Вука Караџића, убио неку бабу, за коју је мислио да му је, као вештица, појела дете. Последњих година Карађорђевог владу у Србији су се појавили многи пророци и врачаре. У селу Жабарима су једну жену, по заповести Карађорђа, као вештицу привезали уз ражањ, па је потом пекли, међутим, када није хтела да призна, била је спаљена. Карађорђев војвода Антоније Пљакић у Књажевцу је испекао наводну вештицу. На овако страшна поступања са женама, за које се веровало да су вештице, реаговале су и црквене и државне власти веома оштро. Тридесет први параграф Карађорђевог *Криминалног закона*, за који се верује да је из времена после 1810. године, наређује следеће: „Ко се усуди вештице тражити и убијати жене и мучити, како што су бивале овакве будалаштине, или у воду бацати, ко би ово учинио, овакву лудост за коју се Србима бели свет смеје, за овакву будалаштину осуђујемо му: оно што би он учинио више речним вештицама, њему да се учини“.¹⁸

Било је још примера гоњења вештица. Кнез Средоје, из Солутуше, је обавестио кнеза Милоша да је 1824. године један човек убио неку бабу зато што је вештица. Кнез је добијао извештаје да су жене због оптужби да су вештице пребијане и забранио је Србима да туку жене. Тако је 1822. године заштитио извесну баба Христу из Божурње, у

¹⁷ Вечерње новости. *Вештице као инспирација*. Преузето 12.07.2015.
<http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:347230-Vestice-kao-inspiracija>

¹⁸ Ibid

Крагујевачкој нахији, за коју су сељани говорили да је вештица и намеравали да је убију. **Његова наредба је била да нико не сме да се усуди „да је и најмање додирне, а камоли да је и даље називају вештицом, јер она то није”.**¹⁹

У Немачкој је након Првог светског рата *Вајмарски устав* дао женама право гласа, међутим, Хитлер након доласка на власт то укида. Он је еманципацију жена назвао симптомом изопачености, која је последица фрустрације и неисправности полних жлезда. Женама је забрањен политички рад, јер је женска дужност рађање бројне деце на којима почива аријевски сан. Чак им се забрањује употреба козметичких средстава и ношење страних модних одевних предмета, забрањене су им дијете за мршављење.²⁰

6. САВРЕМЕНО ДОБА

Оно што чини насиље видом дискриминације је, у мањој мери насилан акт, иако је он често застрашујући и, сам по себи, неприхватљив, већ друштвени контекст у коме се дешава, а који га чини могућим, па чак и прихватљивим. Насиље је системско, јер је уперено против припадника одређених група, само због тога што припадају тим групама. Свака жена, на пример, има разлога да се плаши силовања. У случају да институције и друштвена пракса охрабрују, толеришу или омогућавају насиље над припадницима одређених друштвених група, такве институције треба реформисати. Таква реформа би захтевала редистрибуцију ресурса или позиција, али на првом месту је промена културних образаца, стереотипа и свакодневног репродуковања односа доминације. Свако друштво има моралну обавезу да разним политикама и мерама сузбија и елиминише дискриминацију, да помогне друштвеним групама које су биле, или су још увек, жртве дуготрајне репресије и дискриминације (Мршевић, 2011: 43).

Мизогинија је мржња према женама, женомрзаштво. Мржња према женама испољава се на разне начине, нпр. као омаловажавање свега што је женско, негирање жене

¹⁹ Телеграф. *Срби у време Карађорша набијали вештице на колац и пекли их на ватри*. Преузето 12.07.2015.
<http://www.telegraf.rs/vesti/870961>

²⁰ Хрватски повијесни портал. *Права жена кроз повијест*. Преузето 12.07.2015.
http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest/#Novi_vijek

и њених вредности, окривљавање жена за дискриминацију и насиље које доживљавају. Важно је напоменути да је мизогинија веома заступљена, културолошки прожимајућа кроз разне друштвене сегменте, образовање, културу, медије, судство, здравство, спорт, књижевност. Она служи као оправдање за искључивање, хијерархизовање и експлоатацију жена. Мизогинија је идеологија, пракса, културна институција, однос међу људима и примењује се на све жене. Мушкарци су током историје чинили масовне злочине над женама мотивисани мизогинијом. У митологијама постоје застрашујући негативни женски ликови, мотивисани мизогинијом. Све монотеистичке религије жену сматрају нечистом и недостојном свештеничких звања. Литература је пуна дела која исмевају и понижавају жене, одричући им способности и права, а оправдавајући насиље и дискриминацију жена. Велика заступљеност мизогиније има за последицу да се људи уче кроз социјализацију да је оправдано умањити вредност свега женског. Исмевање присуства и доприноса жена представља прихватање мизогине културе. Избегавање употребе родно сензитивног језика чини жене невидљивим у јавном и професионалном животу, што је, такође, одраз мизогиније. Она се институционализује кад је у својим праксама примењују институције. Улога медија је важна, јер изражавају јавно постојање или непостојање мизогиније, чиме доприносе или њеном ширењу и прихватању или њеном сузбијању и одбацивању. Потребно је нагласити да, одрастајући у мизогиној култури и жене свесно или несвесно деле мизогине вредности, тако да мизогинија никако није „привилегија“ мушкараца, нити је њихов искључиви продукт. Мизогине су и жене, често спремније од мушкараца да осуде другу жену, да буду неосетљиве када је у питању насиље и дискриминација над женама, да више верују мушкарцима но женама, да подржавају мушкараца за шефа, а жену одбацују, да не гласају за жене, преферирају мушку децу и сл. (Мршевић, 2011: 44).

Основно право жена је да буду заштићене од насиља. Оно представља највећи атак на људска права жена, иначе одавно призната и обезбеђена мушкарцима. Злочини домаћег насиља су често невидљиви, прекривени универзалним разлогом који полиција целог света користи да не интервенише, а то је наводна неповредивост приватности, куће, породице, дома, а у ствари, неприкосновености положаја мушкараца у породици. Оно што се с омаловажавањем назива „кућном препирком“, често оставља трајне физичке последице, сломљене кости, деформисано лице, трајне патње, осећај мање вредности и

срамоте, а понекада има за резултат и смртни исход. Свакога дана жене целог света су тучене, сексуално злостављане и злоупотребљиване, силоване, експлоатисане, присиљаване на трудноћу и порођај, продаване и препродаване, теране у зависност од дрога и алкохола, присиљаване на проституцију до смрти, излагане бескрајној психолошкој тортури код својих кућа, на радним местима, практично свуда где се налазе. Жртве насиља нису само оне непосредне, већ су жртве све жене које се на тај начин, због неспремности друштва да их адекватно заштити, држе у потчињености, страху, неизвесности (Мршевић, 2011: 47-48).

Иначе, насиље према женама у породици и друштву раширена је појава и не познаје имовинске, класне и културне границе. На ово насиље мора се одговорити хитним и ефикасним мерама за елиминацију његове појаве. Иако је насиље над женама универзална појава, неке групе жена (које припадају националним, религиозним или сексуалним мањинама, жене-избеглице, мигранткиње, жене које живе у сеоским или удаљеним заједницама, самохране мајке, сиромашне жене, жене у затворским или сличним институцијама, женска деца, жене са инвалидитетом, старије жене и жене у ситуацији оружаног сукоба) посебно су изложене насиљу (Мршевић, 2011: 49).

Док по схватању неких старијих виктимолога (нпр. Хентинг, Фатах и др.) жене представљају посебан тип жртава, у новијој виктимолошкој литератури постоји тенденција да се у оквиру ове групе жртава врше даље класификације и установи које су то жене, које се могу сматрати посебно угроженим криминалитетом. Николић-Ристановић разликује следеће типове жена-жртава (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић, Костић, 2009: 469-470):

- *латентна или предиспонирана жртва* или жена-жртва са био-психолошким и психолошким предиспозицијана (женска деца, младе жене, трудне жене, душевно болесне, душевно поремећене и душевно заостале жене, жене научене на трпљење, беспомоћне, лаковерне, неодлучне и сл.) и жене социјално предиспониране виктимизацији (неудате, удате, жене са ниским нивоом образовања, студенткиње, домаћице, раднице у услужним делатностима, туристкиње, проститутке и сл.);

- *жене које постају жртве на основу свог односа са учиниоцем (супруге, љубавнице, кћерке, комшинице и др.);*
- *жене које не стоје ни у каквом односу са учиниоцем (претежно жене-жртве сексуалних деликата);*
- *жене, које не доприносе сопственој виктимизацији (женска деца, жене-жртве учинилаца са којима се нису раније познавале);*
- *жене које захтевају извршење кривичног дела, на њега пристају и у његовом извршењу сарађују (жене жртве недозвољеног прекида трудноће, обљубе или противприродног блуда са лицем, које није навршило четрнаест година, ванбрачне заједнице са малолетним лицем и сл.);*
- *жена жртва-провокатор;*
- *жена жртва која се не понаша провокативно, али учинилац њено понашање тако оцењује (жена која напушта брачну или ванбрачну заједницу због малтретирања од стране учиниоца, жена која одбија заснивање љубавничког односа и сл.);*
- *жена жртва која не спречава своју виктимизацију;*
- *жена жртва која спречава своју виктимизацију (жена која се супротставља физичким отпором, комбинацијом физичког и вербалног отпора);*
- *жена жртва која не пријављује кривично дело извршено према њој;*
- *жена жртва која пријављује кривично дело и бива изложена секундарној виктимизацији у кривичном поступку;*
- *лажна жртва-жена која пријављује кривично дело, које према њој није извршено, ствара проблеме органима кривичног правосуђа и изазива неповерење према стварним жртвама.*

6.1. Родно засновано насиље у различитим културама и друштвима

Агенција Европске Уније за основна права, објавила је потресну нову студију о насиљу над женама у ЕУ.²¹ Резултати показују да је злостављање пандемично: готово 62 милиона жена, односно свака трећа, претрпела је насиље од петнаесте године. Истраживаоци су разговарали с више од 42.000 жена у 28 земаља чланица ЕУ-а, што је најобимније истраживање своје врсте. Учеснице су испитане о њиховом искуству када је реч о физичком, психичком и сексуалном насиљу. Испитанице су говориле и о томе, јесу ли икада сексуално провоциране или ухођене, те како починиоци таквих дела могу користити нове технологије. Према студији, 55% жена је сексуално провоцирано, 18% њих су биле ухођене, док је 43% претрпело психичко злостављање. Свака десета је искусила сексуално насиље, једна од 20 је била силована, а 8% жена је било злостављано у последњих 12 месеци. Од свих добних група у истраживању, показало се како су младе жене нарочите мете за насилне чинове. Подаци су били разврстани по државама, а највише стопе насиља забележене су у Данској (52%), Финској (47%) и Шведској (46%), док су најниже стопе у Шпанији (22%), Грчкој (21%), Аустрији (20%) и Пољској (19%).²² Насиље над женама не добија довољно пажње у већини европских држава. Уместо тога, игнорише се и често се о њему говори као посебношћу других делова света, док злостављање постоји и развија се на европском тлу.²³

Два најновија случаја силовања странкиња у Индији су на ту земљу поновно бацила лоше светло. Насиље над женама је дубоко укорењено у индијском друштву. Разлози су разни.

²¹ EU Agency for Fundamental Rights. *Violence against women: an EU – wide survey*. March, 2014.

Преузето 14.07.2015. <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

²² Al Jazeera. *Хронично насиље над женама*. Преузето 14.07.2015. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/hronicno-nasilje-nad-evropskim-zenama>

²³ Пре пар деценија насиље против жена није се сматрало као проблем из домена људских права, а још мање се сматрало да заслужује пажњу међународне заједнице. Тако нпр. постоји податак да је 1954. Године тадашњи шеф Скотланд Јарда, подносио извешај о раду полиције, с поносом изјавио како је Лондон релативно миран град упркос својој величини и многим социјалним и расним проблемима. Да то докаже, навео је да годишње има само 20 убистава, и то нису нека озбиљна убиства, већ она мање опасна (нпр. када муж убије жену).

Једна осамнаестогодишња Немица је злостављана у једном вагону у јужној Индији. Починитељ је наводно био сезонски радник из индијске провинције Бихар. Неколико дана након тога је једна данска туристкиња залутала у индијском главном граду Њу Делхију и упитала скупину мушкараца за пут. После тога је, како наводи, нападнута од стране више мушкараца и силована. Та два случаја поновно усмеравају пажњу јавности на свакодневно насиље према женама у Индији. Један изузетно брутални случај силовања је већ у 2012. години изазвао огорчење у целом свету. Тада је неколико мушкараца силовало младу студенткињу у аутобусу у индијском главном граду, док је аутобус возио поред полицијских контрола. Због тешких озледа које су јој нанесене силовањем, између осталог и металном шипком, студенткиња је две недеље касније преминула у једној болници у Сингапуру. Бес је пре свега био велики у Њу Делхију, јер су девојке и жене, упркос хитно донесеним оштријим казнама, изгледа и даље јако угрожене у том граду, у међувремену познатом као *метрополном силовања*.²⁴

Још староиндијски извори су жени у друштву доделили подређену улогу, појашњава индеолошкиња Renate Syed са Универзитета Ludwig Maximilian у Минхену. Syed се у својој књизи *Кћерка је несрећа (Ein Unglück ist die Tochter)* интензивно бавила дискриминацијом жена у старој и у модерној Индији. Жена је увек важила као власништво мушкарца, само је мушкарац сматран разумним бићем, жене су важиле као неразумне. Из тога се извучила теза да мушкарац увек мора контролисати жену.²⁵

Активисткиње у Индији истичу да полиција у случајевима силовања често штити починитеље, пре свега онда кад се ради о утицајним или богатим особама. Онда је до жена да докажу кривично дело. Осим тога, правосуђе је преоптерећено, па је неизвесно да ће злочин добити судски епилог.²⁶

Међутим, постоји још разлога због којих су жене често на маргини индијског друштва. Одвајкада се у Индији пре венчања, према хиндуистичком обичају, захтева мираз од породице младе. Иако је то већ деценијама службено забрањено, тај обичај се још увек проводи. Тако девојке и жене постају велики финансијски терет. У неким

²⁴ DW Made for minds. *Незаштићене жене у Индији*. Преузето 15.07.2015.
<http://www.dw.com/bs/nezastihene-zene-u-indiji>

²⁵ Ibid

²⁶ Ibid

северним регијама је стога протеклих година учестало долазило до побачаја женских фетуса. И та пракса је службено забрањена.²⁷

Дискриминација девојчица почиње веома рано. Студије су показале да у многим регијама Индије жене синове дуже доје, него кћерке. Осим тога, у породицама са пуно деце, школско образовање девојчица се често жртвује у корист дечака. Родитељима је притом важно да се синови образују, јер су они ти који у таквим окружењима, у земљи у којој нема социјалних система, њихово „пензијско осигурање“. И тој традицији се индијска влада настоји супротставити. Тако је за девојчице бесплатно похађање наставе у државним школама. Попис становништва из 2011. године показује да је на том пољу забележен напредак. Стопа писмености код жена у Индији сада износи 65,4%, док је 2001. године још износила тек око 48 %.²⁸

Питање положаја муслиманки данас је веома актуално, од њихове улоге у друштву па све до њихових права. Жене се одгаја у традиционалном духу, да буду добре домаћице и још боље супруге, јер мушкарац је глава куће. **Образовање и даље заобилази многе исламске средине. Квалитет образовања је нижи за жене него за мушкарце. То је видљиво из неких програма попут инжењерства или пак архитектуре, који су женама практично недоступни. Наставнички планови за жене се ажурирају ређе и добијају и слабије квалификоване професоре. Такође, преовладава верско уверење да је образовање важније за мушкарце. Школе се деле на „женске“ и „мушке“, јер је недолучно да девојчице и дечаци заједно похађају наставу.**²⁹

Традиција, са упориштем у вери, довела је до тога да и данас много девојчица нема ни основно образовање, а оне које имају, обесхрабрује се од даљег школовања, јер се усмеравају на брак и заснивање породице. Жене се углавном усмеравају на рад у услужним делатностима и неким одређеним пољима природних наука, јер су то, по мишљењу многих, прикладна занимања за жене. Остало је резервисано за мушкарце.³⁰

²⁷ Ibid

²⁸ Ibid

²⁹ Либела-Портал о роду,сполу и демократији. *Положај жена у радикалним исламским земљама.* Преузето 15.07.2015.

³⁰ Ibid

Једно од најчешћих питања везано за положај муслиманки у Европи јесте питање покривања, односно одевања. **Идеја покривања произлази из тога што су мушкарци исламске вероисповести, желели да заштите своје жене покривањем, јер је покривена жена сигурна да неће бити нападнута, силована или отета. Такав став произлази из схватања да је жена та, која својом појавом провоцира да јој се нешто учини. Међутим, различити облици покривања, према мишљењу многих, представљају симбол потлачености и ограничавања жена у исламском свету.**³¹

У Европи је то питање изразито актуално-*Француска је увела забрану ношења бурки на јавним местима, а њен пример следи и Белгија. Ипак, начин који су француски политичари одабрали можда и није најбољи, јер преко забране ношења бурки неће доћи до бољег живота за жене у муслиманским имигрантским заједницама, већ ће се све опет ломити преко женских леђа.* Многе муслиманке протествовале су против те забране тврдећи да се тек сада осећају као у затвору и било шта да им се догоди, оне ће заправо за то бити саме криве, док *француски политичари истичу како им није циљ да уколне ислам из њихове земље, већ постизање равноправности жена и мушкараца преко овакве забране.* Муслимани на то гледају као напад на своју културу, обичаје, те на потстицање исламофобије. *Иако у земљама као што су Египат, Мароко и Либан, начин одевања односно покривања није прописан, жене се на њега ипак одлучују због традиције, али и притиска околине, што показује да ношење покривала није слободан избор за многе муслиманке. У земљама где је начин одевања/покривања прописан, свако недолично одевање може се казнити новчано или шибањем.*³²

У 12. веку Ибн Рушд написао је да није позната спознаја жене, јер се она „користи“ само за размножавање, одгајање деце и служење мушкарцу. Данас, доста векова касније, у многим се исламским земљама такво схватање није променило. Последица је тога да су муслиманке често искључене из сваког облика јавног и политичког живота, закони који се односе на брак и развод погодују мушкарцима, жене зависе од својих мужева у свим аспектима живота, те се они диче женама као својим иметком. Бракови су договорени, те су честе отмице жена. Тако је нпр. у Чеченији женама тешко изаћи из бракова пуних

³¹ Ibid

³² Ibid

насиља, што због система, што због тога што оне немају куда, немају средстава за даљи живот и боје се за властиту децу. Приликом развода, деца углавном припадају оцу, а ако и припадну мајци, неће за њих добијти алиментацију, јер је схватање да мушкарац који изгуби старатељство над децом, не треба да плаћа за њих. Малолетна деца ступају у брак често и са доста старијим особама од себе. Један арабијски судија дозволио развод осмогодишње девојчице (која је била у браку са четрдесетседмогодишњаком) тек из трећег покушаја, јер се за то залагала група за људска права. Супруг девојчице је, складно традиционално-религијским уверењима, сматрао како не чини ништа лоше. Често се тек рођена деца обећавају некоме за брак како би се заштитила од неподобних односа. У Индији тај проблем иде толико далеко да родитељи или родбина продају малолетне девацие за свега 500 долара, неретко и мање од тога. Ради се о својеврсној традицији проституције. Девојчице, да би стекле право преласка у одрасле жене, морају пристати на такво нешто, јер је тај новац не само потребан сиромашној породици, већ је потребан и деци како би „закорачила“ у зрелији живот. Неретка су и групна силовања. Тако је Мукхтаран Маи била једна од првих која је о томе проговорила. Она је, била кажњена групним силовањем, јер је њен брат прошетао улицом са девојчицом из другог сеоског клана. Тада обични сеоски суд, који чине мушкарци, одлучује о казнама. Честа су и убиства због части. Ради се о феномену где мушкарци имају задужење да надзиру женски део породице и било какав „преступ“ доводи до уништења части породице. А част се враћа убиством преступнице, које је у већини случајева договорено унутар саме породице. Таква убиства честа су и у имигрантским исламским заједницама у западним земљама, а тај број према неким статистикама износи и запањујућих 5000 годишње. Најчешћи разлози таквих убијања властитих кћери и сестара су: одбијање договореног брака, ступање у сексуалне односе пре брака (тада се жене сматрају у потпуности бескорисним, чак се упоређују са искоришћеним предметом), непримерена веза или прозападњачки стил живота.³³

Кршења људских права жена се креће, од гениталног сакаћења девојака, као потпуно нехуманог чина, због очувања невиности у земљама као што су Египат, Судан и Сомалија, који спроводи женски део, па до оправдања полигамије, која је у исламу

³³ Ibid

дозвољена мушкарцима. Жена која жели еманципацију у патријархалном друштву често представља опасност за устаљени ред. Верски фундаментализам, дубоко укоренен у исламу, супротстављен је модерном демократском друштву и његовим либералним вредностима. Традиција и религија довела су до оваквог положаја жена и све док те две компоненте буду темељ ислама, промене ће се тешко спроводити.³⁴

Међутим, неких мањих, али ипак битних промена има. То је видљиво из помака у образовању, запошљавању, све већој борби за женска права итд. То није ни приближно довољно, али је свакако боље од пасивности и стагнације.³⁵

Сексуално насиље над женама у Сирији је постало уобичајено ратно средство. Организација за људска права *Human Rights Watch* у оквиру израде једног опширног извештаја бележи праксу сексуалних насртаја у Сирији. Према досадашњим истраживањима те организације, починитељи су војници, те припадници безбедоносних снага и паравојних организација верних режима. Статистике или процене о размери силовања у Сирији не постоје. Ни у суседним земљама попут Либана или Јордана, у које су у протекле две године побегле стотине хиљада Сиријки, нема бројки о жртвама силовања. Многи људи у Сирији и даље живе у страху да би они или њихови женски чланови породице могли постати жртве сексуалног насиља, због чега се одлучују на бег.³⁶

Шестог фебруара ове године обележен је *Међународни дан нулте толеранције према гениталном сакаћењу жена*. *World Health Organization* генитално сакаћење жена дефинише као *све поступке који укључују делимично или потпуно одстрањивање спољних делова женских гениталија или друге повреде женских гениталија настале због немедицинских разлога*. Процењује се да је 140 милиона жена и девојака широм света подвргнуто таквим поступцима, од чега се већина налази у 28 афричких земаља. Од укупног броја страдалих жена, чак их је 500.000 из Европе. Генитално сакаћење жена представља повреду темељних људских права, те облик насиља и угњетавања на родној бази.³⁷

³⁴ Ibid

³⁵ Ibid

³⁶ DW Made for minds. *Силовање као ратно оружје*. Преузето 15.07.2015.
<http://www.dw.com/bs/silovanje-kaor-ratno-oru%C5%BE/a-16656530>

³⁷ Либела-Портал о роду,сполу и демократији. *Нулта толеранција према гениталном сакаћењу*. Преузето 16.07.2015. <http://www.libela.org/vijesti/5922-nulta-tolerancija-prema-genitalnom-sakacenju-zena/>

Према извештајима УН, око 120 милиона девојчица широм света, односно једна од њих 10, силована је и сексуално злостављана до своје двадесете године. Према подацима Агенције за децу УНИЦЕФ, 95.000 деце и тинејџера, већином из Латинске Америке и са Кариба, убијено током 2012. године. Истраживање показује да је једна од три девојке у доби између 15 и 19 година била жртва емоционалног, физичког или сексуалног насиља од стране својих мужева или партнера. Партнерско насиље посебно је распрострањено у Демократској Републици Конго, Уганди, Танзанији и Зимбабвеу. Од земаља обухваћених истраживањем, готово половна свих девојака у доби од 15 до 19 година верује како је супруг оправдано ударио своју жену.³⁸

7. ОБЛИЦИ РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА

Родно засновано насиље је насиље које се врши према женама и девојчицама, због њихове припадности женском полу, односно насиље које несразмерно погађа жене, а које је у тесној вези са очекивањима које патријархално друштво везује за мушкарце и жене (Николић-Ристановић, 2008: 22). Родно засновано насиље обухвата, али није ограничено само на (Спасић, Никач, 2012: 20):

- *насиље у породици или домаћинству*, укључујући, између осталог, физичку и менталну агресију, емоционално и психичко злостављање, силовање и сексуално злостављање, инцест, силовање супружника, сталног или повременог партнера и невенчаног супружника, генитално сакаћење и друге традиционалне обреде који женама наносе штету, као што су присилни бракови;
- *насиље до којег долази у широј заједници*, укључујући силовање, сексуално злостављање/искоришћавање, сексуално узнемиравање и застрашивање на радном

³⁸ Либела-Портал о роду,сполу и демократији.*једна од 10 девојчица сексуално је злостављана*. Преузето 16.07.2015.

<http://www.libela.org/vijesti/5402-jedna-od-10-djevojica-seksualno-je-zlostavljana/>

месту, у институцијама и слично, трговину женама у сврху сексуалног и економског искоришћавања;

- *насиље које почини или толерише држава или њени службеници;*
- *кршење људских права жена у време оружаног сукоба, нарочито отмице, насилно пресељење, системска силовања, сексуално ропство, присилне трудноће и трговина људима у сврху сексуалног и економског искоришћавања.*

У најширем смислу, родно засновано насиље подразумева насиље које се дешава у породици, насиље унутар заједнице, као и насиље почињено или одобрано од стране државе.

Облици родно заснованог насиља:

- *сексуално насиље;*
- *насиље у породици;*
- *трговина људима.*

7.1. Сексуално насиље

Сексуално насиље представља сексуални чин, покушај таквог чина, нежељени сексуални коментар или предлог који је усмерен против особе и њене сексуалности, а који може учинити друга особа, без обзира на однос са жртвом или ситуацију у којој се жртва налази, укључујући, али не ограничавајући се на кућу и радно место. Сексуално насиље карактерише употреба силе, претње или уцене усмерене према жртви или њој блиској особи. Оно постоји и у ситуацији када особа (жртва) није у стању да да свој пристанак, на пример, због дејства алкохола, наркотика или зато што није способна да разуме ситуацију (Ћопић, 2012: 22).

Сексуално насиље укључује сваки физички, визуелни, вербални или сексуални чин који је, у време кад се догодио или накнадно, жена или девојка доживела као претњу или напад, и који ју је повредио или деградирао, и/или у којем јој је одузета контрола у интимном контакту. Сексуално злостављање се дешава онда када се сексуално делује против воље друге особе. Сексуално злостављање може бити сексуални однос, додиривање

полних органа без сексуалног односа или излагање полних органа на сексуални начин (Спасић, Никач, 2012: 20).

Сексуално насиље се манифестује на различите начине: силовање у браку или партнерској вези, силовање од стране непознате особе, систематско силовање у оружаним сукобима, нежељени сексуални предлози и сексуално узнемиравање, укључујући захтевање сексуалних услуга у замену за друге услуге, сексуална злоупотреба особа са посебним потребама, сексуално злостављање деце, присилни бракови или кохабитирајуће заједнице, укључујући дечије бракове, негирање права на коришћење контрацептивних средстава или на прихватање других начина заштите од полно преносивих болести, присилни побачај, присилна трудноћа, насилна дела против сексуалног интегритета жена, укључујући генитално сакаћење и обавезне провере невиности девојчица, насилна проституција и трговина у циљу сексуалне експлоатације (Ћопић, 2012: 22-23).

Неки од облика сексуалног насиља су: педофилија, инцест, сексуално насиље у браку, проституција, излагање друге особе порнографији, недозвољене полне радње, сексуално узнемиравање, силовање.

Ова врста насиља оставља дубоке емотивне, психолошке и физичке трауме. Самопоштовање жртве се значајно умањује, она може осећати кривицу и стид због тога што се десило. Нажалост, жртве углавном ћуте о томе и могу носити ову трауму у себи годинама, као скривену патњу.

7.2. Насиље у породици

Дуго се сматрало да је примена насиља према члановима породице, посебно између брачних и ванбрачних партнера, породична и приватна ствар, добро чувана *породична тајна*, далеко од друштвеног сазнања. Од жртава овог облика насиља, најчешће жена, често се чује: *срамота ме је да о томе причам, нико ми не може помоћи, сама сам крива*, а од најближих рођака и познаника *то је њихова приватна ствар, не желим да у томе учествујем*. Јасно је, међутим, да се породично насиље, као и свако друго насиље, не може друштвено толерисати и да је активно супротстављање насиљу једна од основних обавеза сваке демократске државе (Константиновић-Вилић, Петрушић, 2007: 50).

Насиље у породици представља један од облика родно заснованог насиља или насиља усмереног према појединцима или групама на темељу њиховог родног идентитета, родних улога и неједнаких односа моћи унутар друштвеног контекста. Данас је несумњиво емпиријски утврђено да жене доживљавају родно базирано насиље, укључујући насиље у породици, у значајно већем обиму од мушкараца, због чега је и дефиниција насиља према женама постављена шире као кршење њихових људских права и облик дискриминације, било да се дешава у јавном или приватном сектору (Константиновић-Вилић, 2013: 96). Насиље у породици, се односи на све облике физичког, сексуалног, психолошког или економског насиља, које се дешава у породици или домаћинству између бивших или садашњих супружника или партнера, без обзира на то да ли учинилац дели или је делио место становања са жртвом и без обзира да ли је насиља инкриминисано кривичноправним прописима и да ли је пријављено органима гоњења.³⁹

Насиље у породици укључује различите облике и манифестације: физичко насиље, сексуално насиље, психичко (ментално, емотивно) насиље, економско насиље.

Најчешћи вид насиља у породици је *партнерско насиље*, при чему жртве могу да буду актуелни и бивши брачни и ванбрачни другови, као и интимни партнери. Тако, на пример, подаци истраживања које је спровела Светска здравствена организација показују да у свету, између 10 и 60% жена бива изложено физичком злостављању од стране мужа или партнера у току живота. У земљама Савета Европе свака пета жена је жртва насиља, при чему више жена старости између 16-44 година умре или буде повређено због насиља у породици сваке године, него због рака или саобраћајних несрећа. Уз то, подаци Светске здравствене организације показују да од укупног броја убијених жена у свету између 40% и 70% је убијено од стране супруга или партнера, често током или у вези са злостављањем у браку или вези (Ћопић, 2012: 22).

Под *насиљем у браку* подразумева се физичко, сексуално, психичко и економско злостављање које врши муж над женом, независно од тога да ли је оно пријављено и да ли

³⁹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.05.2011 . <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/210.htm>.. Приступ 01.05.2015.

је било предмет кривичног или прекршајног гоњења или пресуђења (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић, Костић, 2009: 125). Насиље у браку је феномен, који се може мултидисциплинарно анализирати, јер је реч о комплексној друштвеној и појединачној појави, која има различите узроке и последице. С медицинског аспекта, насиље у браку сагледава се у склопу квалификације повреда проузрокованих насиљем. Правни аспект насиља у браку веома је слојевит, јер је насиље повод за вођење разноврсних поступака на грађанскоправном и кривичноправном терену. На индивидуалном плану, у великом броју случајева, насиље у браку доводи појаве низа трајних психичких траума код жртве, што подразумева нужност сагледавања насиља у браку и са психолошког аспекта. Коначно, насиље у браку, његови друштвени корени, облици друштвене реакције и слично, јесу прворазредна политичка питања, јер је овај вид насиља манифестација испољавања доминације, контроле и моћи мушкараца над женом (Константиновић-Вилић, Петрушић, 2007: 52).

Злостављање жена је ситем контроле. То је начин на који мушкарац одржава моћ над женама и породицом, начин на који мушкарац присиљава жену и породицу да задовоље његове потребе-емотивне, физичке, сексуалне. Постоји нека правилност која прати случајеве насиља у породици. То се назива циклус злостављања у породици. Постоје три фазе (Никач, Спасић, 2012: 26):

- *фаза подизања тензије*-фаза кад у мушкарцу почиње да се нагомилава бес. Понекад је бесан на жену или породицу, понекад због свог посла или нечег што нема никакве везе са женом и децом. Ова фаза може бити дугачка или кратка, дани или минути.
- *фаза акутног злостављања*-у овој фази мушкарчев бес експлодира и он почиње да малтретира жену. Може да је ошамари, шутне, да баца ствари на њу. Насиље може да укључи и силовање и сексуално малтретирање. Коначно мушкарац искали свој бес и стане.
- *фаза поновног успостављања везе или фаза меденог месеца*-ово је фаза када се мушкарац извињава и често обећава да више неће повредити жену. Понекад ће чак и заплакати и молити жену за опроштај, говориће жени како му је она неопходна.

Мада је могуће да мушкарац стварно верује у оно што говори, ово је време кад он увелико манипулише. Он често објашњава жени шта је то она урадила чиме је изазвала његов бес и тиме окривљује жену за сопствено понашање.

Кривичним закоником РС⁴⁰ у оквиру Главе деветнаесте-*Кривична дела против брака и породице*, предвиђено је *кривично дело насиље у породици*. Према одредби члана 194. КЗ РС кривично дело насиље у породици састоји се у угрожавању спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице применом насиља, претњом да ће се напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем. Радња овог кривичног дела изражена је употребом трајног глагола, што значи да кривично дело постоји без обзира на то, да ли је радња учињена једном или више пута према истом пасивном субјекту (члан 112. тачка 30. КЗ РС). За постојање кривичног дела, према томе, није битно постојање континуитета у вршењу насиља, довољно је да је насиље извршено само једном. Број поновљених радњи може бити од значаја само за одмеравање казне (Константиновић-Вилић, 2007: 70).

Постоје пет облика извршења кривичног дела насиље у породици:

- (1) Ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године.
- (2) Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.
- (3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.
- (4) Ако је услед дела из ст. 1, 2. и 3. овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором од три до петнаест година.

⁴⁰ Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014

(5) Ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.

7.3. Трговина људима

Трговина женама и девојчицама, као и *трговина људима* уопште, подразумева намамљивање, превоз односно други начин трансфера, куповину, продају, пријем или држање у неком простору других лица, и то употребом силе, претње, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења, поверења, односа зависности или тешке ситуације у којој се та особа налази, или задржавањем личних исправа, давањем или примањем новца или друге користи особи која има контролу над другом особом, а све то у циљу експлоатације те особе. Експлоатација може да се јави у различитим облицима, при чему се у случају жена она махом своди на сексуалну и радну експлоатацију (услужни сектор, домаћи рад), као и склапање бракова, а у случају девојчица на сексуалну експлоатацију, порнографију, просјачење, склапање малолетничких бракова и усвојење (Ћопић, 2012: 23).

Трговина људима је глобални феномен, који погађа све државе савременог света. Трговина људима је по мноштву израбљивачких циљева међународни, организовани, криминални феномен, који има тешке последице по безбедност, благостање и људска права његових жртава. Трговина људима, нарочито у циљу сексуалне експлоатације, је високо профитабилна криминална активност, која уништава квалитет живота, а понекад и сам живот њених жртава. То је модерно ропство чије су жртве најчешће жене и девојке (Спасић, Никач, 2012: 28).

Експлоатација жена жртава се најчешће манифестује кроз сексуалну експлоатацију, експлоатацију домаћег рада и трговину у циљу склапања брака.

Трговина женама је тежак облик виктимизације, где жене у одређеним друштвеним и животним околностима, против своје воље, постају предмет продаје, куповине, принуде и експлоатације. Жена може постати жртва трговине, тако што може бити киднапована, може бити продата од породице, постати жртва уцене или преварена лажним обећањима. Један од разлога уласка у круг експлоатације је да жене често нису довољно образоване и/или што никад нису биле ван граница своје земље. Главне тачке дефиниције трговине

женама су: *принуда* и *експлоатација*, односно, ситуације у којима се нема никаква могућност избора, стално се трпи физичко и психичко насиље, као и уцене и претње, чиме се овај феномен препознаје као екстреман облик насиља над женама. Такође, жена је под претњом и против своје воље укључена у принудну проституцију, принудан рад, учествовање у криминалним активностима, у принудан брак, а уз то је експлоатисановчана накнада за посао је мала или је не добија, нема контролу над условима рада-где и у којим околностима ради. Дакле, трговина женама је суштински повезана са насиљем над женама и део је организованог криминалитета. Она значи: употребу физичке и психичке тортуре, телесне и физичке повреде, уцену, присилни рад, нелегалан присилни боравак, премлаћивање, силовање, фалсификоване документе, нелегалан прелазак државних граница, претње које су некада упућене породици код куће; такође продате жене су изложене екстремним здравственим ризицима, укључујући HIV и остале заразне болести (Жунић, 2011: 256-257).

8. ФАКТОРИ РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА

У литератури је развијено више теоријских модела објашњења насиља мушкараца над женама (Симеуновић-Пантић, 2012: 98):

Медицински модел се усредсређује на индивидуалне психичке и психопатолошке чиниоце-указује се на то да одређени проблеми, попут депресије, душевне болести, слабе контроле беса и друга индивидуална обележја повећавају ризик вршења родно заснованог насиља. Злостављачи чешће посматрају жену као објекат, импулсивни су, имају ниско самопоштовање, а често су и сами били изложени насиљу у детињству.

Теорија ресурса упућује на ниво персоналних, социјалних, економских и других ресурса, које појединци унутар партнерског односа поседују. Што појединац има више ресурса, то је моћ коју ужива у оквиру партнерског односа већа, па је у позицији да доноси и спроводи одлуке и да у одређеним ситуацијама примењује насиље. Неки аутори указују на супротно, особа с ограниченим ресурсима је та која може постати насилна, примењујући насиље како би успоставила надмоћ.

Теорија моћи указује на диспаритет моћи између чланова породице/партнерског односа, они који имају већу моћ користе насиље да би је задржали.

Теорија размене упућује на улагања појединца у партнерски однос и бенефите које очекује за узврат. Уколико они изостану, прибећи ће насиљу у настојању да их оствари.

Теорија социјалног учења постулира да се насилно понашање учи, као и свако друго понашање. Деца која су злостављана или посматрају насиље, у ризику су да и сама постану насилна у својим партнерским односима.

Социокултурна објашњења се усредсређују на утицај друштвених вредности и норми на прихватљивост насиља у друштву. Уколико се унутар одређене културе или поткултуре насиље прихвата као легитимно средство решавања сукоба или достизања друштвених циљева, онда ће оно сходно бити примењивано и унутар породице и партнерског односа.

Феминистичка објашњења одржавања родно заснованог насиља у првом реду наглашавају: патријархални распоред моћи и контроле између мушкараца и жена; традиционалну родну социјализацију у комбинацији са положајем у друштвеној структури и непостојање ефикасне друштвене помоћи и подршке од стране социјалних институција.

Еколошки оквир фактора ризика за насиље мушкараца над женама, у оквиру партнерског односа, израз је целовитог, системског приступа феномену родно заснованог насиља, на основу којег је могуће сагледати групу фактора који увећавају вероватноћу појаве насиља у одређеним условима. Сходно томе, фактори ризика за вршење насиља укључују:

- *на индивидуалном нивоу*: младост, ниско образовање, низак социо-економски статус, незапосленост, искуство виктимизације насиљем у детињству, ментални поремећај, склоност злоупотреби алкохола и дроге, историја вршења злостављања;
- *на интерперсоналном нивоу*: разлике у образовном нивоу између партнера, одржавање више партнерских односа истовремено, незадовољство брачним животом, конфликти у вези са родним улогама;
- *на нивоу заједнице*: прихватање традиционалних родних улога, слабе моралне санкције унутар заједнице за испољавање насиља, прихватљивост насиља,

сиромаштво, висока незапосленост и висока заступљеност домаћинстава у којима се примењује физичко кажњавање деце;

- *на нивоу друштва*: традиционалне родне и социјалне норме, које подржавају насиље.

9. ПОСЛЕДИЦЕ РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА

Последице родно заснованог насиља су далекосежне и погађају како директне жртве и њихове породице, тако и шире друштво.

Физичке последице укључују смрт, телесне повреде и нарушавање здравља, односно насупање инвалидитета или хроничних здравствених проблема (нпр. хипертензију). Жртве силовања могу претрпети тешке повреде тела, нежељену трудноћу, крварење, а могу оболети од сексуално преносивих болести, попут HIV-а, хепатитиса и других (Симеуновић-Пантић, 2012: 107).

Психичке последице обухватају промене у емоционалној сфери, ставовима и понашању жртве. Оне могу укључивати повишену анксиозност, страх, неповерење у друге, осећање усамљености, депресију, акутни и посттрауматски стресни поремећај, суицидалност, психосоматске болести и повлачење. Интезитет психичких последица које ће жртва трпети зависи како од природе и тежине виктимизације, тако и од индивидуалних обележја. Неке жртве ће веома тешко повратити психичку равнотежу или ће трајно изгубити поверење у друге (Симеуновић-Пантић, 2012: 107).

Социјалне последице које погађају жртву укључују стигматизацију и одбацивање од стране социјалне околине, снижену радну способност и спремност за укључивање у социјалне активности, губитак запослења, због одсуствовања с посла и редуковање прихода (Симеуновић-Пантић, 2012: 110).

Последице родно засновано насиља које погађају друштво обухватају, поред осталог, оптерећење за здравствени и правосудни систем, снижење продуктивности женске радне снаге и доприноса жена социјалном и економском развоју, нарушавање поверења у социјалне односе и друго (Симеуновић-Пантић, 2012: 110).

9.1. Секундарна виктимизација жртава

Услед негативног реаговања институција и појединаца на виктимизацију, кроз контакте с органима задуженим за формалну контролу криминалитета и социјалном средином уопште, као и кроз медијско разлагање догађаја, последице примарне виктимизације се најчешће драматизују, уместо да бивају ублажене. Несензитиван однос представника органа формалне контроле криминала по правилу доводи до тога да се жртва осећа занемареном, пониженом и искоришћеном (Симеуновић-Пантић, 2012: 111).

Жртве родно засновано насиља представљају категорију *посебно рањивих жртава*. Контекст *секундарне виктимизације* често укључује: стигматизацију и окривљавање жртве за оно што јој се догодило, што води разарању самопоштовања жртве; негирање значаја догађаја, неповерење према жртви и површност у раду представника органа задужених за формалну контролу криминалитета, производи осећање небезбедности, напуштености, бесмисла и неправде код жртва; реактивирање трауме током прикупљања и извођења доказа у кривичном поступку; неадекватан третман жртве, као учесника у кривичном поступку, што код ње повећава осећање небезбедности, искоришћености и доживљаја неправде (Симеуновић-Пантић, 2012: 111).

До секундарне виктимизације нарочито може доћи у случајевима када се догађај не препозна као случај криминалне виктимизације, када полиција и други представници органа задужених за формалну контролу криминалитета или медији према жртви поступају на несензитиван или дискриминаторски начин, када умањују озбиљност њеног страдања, односно повређују њен интегритет, приватност и угрожавају њену безбедност (Симеуновић-Пантић 2012: 111).

Када су жене изложене насиљу, оне развијају психолошке одбрамбене механизме. Оне морају да нађу начин да преживе у свету насиља. Многим људима који нису живели под оваквим условима тешко је да схвате зашто се жене понашају онако како се понашају. Именован је психолошки синдром који означава понашање људи, који су били повређени или којима је прећено насиљем од кога не могу да побегну. Синдром је први пут уочен 1973. године, када су четири службеника/це банке били држани као таоци за време пљачке банке у Стокхолму. Од тог времена су они који раде са женама жртвама насиља схватили

да жене развијају исти синдром у циљу да преживе. *Стокхолмски синдром* се дефинише као реакција заточеника на насиље које не могу да избегну. Уочено је да киднаповани таоци лакше преживе када успоставе везу са онима који их држе у заточеништву (све ово важи за жену и породицу у којој је мушкарац насилан). Постоје четири услова неопходних да се развије овај синдром и то:

- насилник прети да ће је убити или јој нанети тешке повреде, чиме доводи у питање њен опстанак;
- она не може да побегне или мисли да не може да побегне;
- жена је изолована од других;
- насилник показује извесну нежност.

Ако не успостави везу са насилником или покуша да побегне, насиље над женом постаје још горе. Ако насилник покаже и најмању нежност (што он ради у фази поновног успостављања везе), она ће порицати терор и успоставити везу са позитивном страном насилника. Малтретирана жена почиње да обраћа огромну пажњу на насилникове потребе тотално негирајући своје сопствене и перципирајући себе и свет око себе кроз његове очи. Индикација да је жена развила Стокхолмски синдром је да га брани и показује захвалост за његове мале љубазности.⁴¹

9.2. Спречавање секундарне виктимизације жртава

Заштитом жртве од секундарне виктимизације побољшавају се изгледи адекватног превазилажења трауме активираних виктимизацијом, штите се њена основна људска права и слободе, смањује ризик ревиктимизације, али се у исто време побољшавају изгледи везани за заштиту друштва од криминала и исход кривичних поступака против учинилаца (Симеуновић-Пантић, 2012: 111).

Посебна заштита од секундарне виктимизације потребна је жртвама које, због узраста, психофизичких карактеристика, или природе кривичног дела, сматрају посебно

⁴¹ Сигурна кућа Панчево. *Стокхолмски синдром*. Преузето 06.05.2015.
<http://www.sigurnakucapancevo.rs/index.php/o-nasilju-u-porodici/106-stokholmski-sindrom>

рањивим, укључујући ту и жртве родно заснованог насиља (Симеуновић-Пантић, 2012: 116).

Стратегије ублажавања ризика секундарне виктимизације жртава родно заснованог насиља укључују: подизање свести у јавности и знања о виктимизацији, различитим облицима родно заснованог насиља и њеним последицама; спречавање окривљавања и стигматизација жртава (унутар кривичног поступка-кроз забрану извођења доказа о моралној исправности жртве, њеном сексуалном животу; у медијима-кроз обавезу одговарајуће заштите приватности жртава); побољшање третмана жртава и поштовање њихових људских права, као и права оштећених и сведока у кривичном поступку; алтернативне начине учешћа оштећеног/сведока на главном претресу (сведочење путем видео-линка или репродуковањем аудио/видео записа из истрага) (Симеуновић-Пантић, 2012: 117).

Као најбоља пракса, у заштити посебно осетљивих категорија жртава, у преткривичном и кривичном поступку, нарочито су се издвојиле следеће мере (Симеуновић-Пантић, 2012: 117):

- успитивање од стране полицијског службеника истог пола;
- формирање специјалних полицијских тимова за рад на случајевима силовања и насиља у породици;
- испитивање оштећеног као сведока на главном претресу у одсуству оптуженог;
- забрана испитивања о жртвином сексуалном животу;
- коришћењем виде -линка, како би се избегло суочавање са оптуженим;
- коришћење видео-записа као доказа на суду, да би се избегло испитивање жртве више пута током кривичног поступка.

10. МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ОД РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА

Захваљујући међународном праву, добро осмишљеним и организованим кампањама *Европске мреже против насиља над женама*⁴², најчешћим жртвама насиља уопште, данас се родно засновано насиље налази у фокусу интересовања великог броја истраживачких пројекта, кривичноправне и грађанскоправне политике и праксе. Елиминисање насиља над женама и децом постало је кључно питање за међународну заједницу, која све више шири мрежу међународних обавеза држава да поступају у складу са мултилатералним конвенцијама о људским правима.

Важни документи на нивоу ЕУ, који се односе на насиље над женама и породично насиље су:

У **Резолуција о потреби установљавања кампање за нулту толеранцију на насиље над женама широм Европске Уније**⁴³ је истакнуто, да је у *Пекињској декларацији и Платформи за акцију*, насиље над женама дефинисано као *било који чин родно заснованог насиља, који се женама наноси или постоји вероватноћа да ће се нанети штета или патња на физичком, сексуалном или психолошком плану, укључујући претње таквим делима, присиљавање или произвољно лишење слободе*. У Резолуцији се констатује да насиље над женама представља кршење права на живот, сигурност, слободу, достојанство, физички и психички интегритет жртве и да, као такво, представља препреку демократском друштву. Истиче се да, сви облици родно заснованог насиља, који представљају препреку за превазилажење неједнакости између полова, треба да буду у националним законима предвиђени као кривична дела. У Резолуцији се позивају земље чланице да уведу специфична законодавства, изван кривичног, у циљу заштите жртава родно заснованог насиља. Предвиђено је да посебним законима треба заштитити и жртве *прогањања*. Важно је напоменути да се у Резолуцији наглашава значај тренинга за све оне

⁴² Women Against Violence - Network of aid organizations – WAVE, November 1997.
<http://ec.europa.eu/justice/grants/results/daphne-toolkit/en/content/women-against-violence-network-aid-organizations-wave> Приступ 09.05.2015.

⁴³ Resolution on the need to establish a European Union wide campaign for zero tolerance of v.a.w. A4-0250/1997.
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:51997IP0250>, Приступ 10.05.2015.

који раде са жртвама насиља, укључујући и полицију, судство, здравство и социјалне услуге (Константиновић-Вилић, 2009: 627-628).

ЕУ експертски састанак о насиљу над женама: заједнички модели акције помажу борбу против насиља⁴⁴ фокусирао се на четири главне теме. Прва тема се односи на посматрање насиља над женама у склопу кривичног права и оцењивање, колико ефикасно постојећи закони могу да утичу на спречавање насиља према женама у свакој од посматраних земаља. Друга тема везана је за стандарде, склоништа за жене и децу жртава насиља и односи се на утврђивање, како спровести добру праксу приликом третмана жртава насиља у свим земљама. Циљ састанка био је да се донесу и промовишу униформна правила, која би била усвојена на састанку у Португалу марта 2000. године. Трећа тема је везана за утврђивање најефикаснијих модела третмана мушкараца, који примењују насиље према женама и деци, а четврта за истраживање осетљивих области, као што су:

- сексуално насиље;
- проституција;
- насилничко понашање мушкараца;
- друштвене и емотивне претпоставке, на којима се истраживање базира (Константиновић-Вилић, 2009: 630).

Европски парламент је 02. 02. 2006. године усвојио **Резолуцију о тренутној ситуацији у борби против насиља над женама и неким будућим акцијама**⁴⁵ у којој се истиче да је друштвена и економска цена насиља над женама веома висока и неприхватљива и да представља повреду основних људских права сваке жене и девојке. Европски парламент захтева од држава чланица да предузму одговарајуће мере превенције и санкционисања у својим законодавствима, као и мере подршке жртвама и онима који су под ризиком да постану жртве. У том смислу пружа се подршка у области превенције

⁴⁴ EU Expert Meeting on violence Against Women, 1999.

<http://www.wave-network.org/content/eu-expert-meeting-violence-against-women-jyv%C3%A4sky1%C3%A4>
Приступ, 10.05.2015.

⁴⁵ Resolution on the current situation in combating violence against women and any future action, 2006.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0038+0+DOC+XML+V0//EN> Приступ 10.05.2015.

насиља кроз **Дафне програм**⁴⁶ основан 1997. године, као главни финансијски инструмент за спречавање насиља над женама, младих људи и деце. Програм подржава борбу против свих облика насиља, укључујући породично насиље, трговину људима, борбу против гениталног сакаћења жена. Такође, даје подршку активностима које се односе на заштиту жртве, програме третмана и тренинга, студије и истраживања, развој полицијске службе, идентификацију и размену добрих пракси, као и сакупљање података и развој индикатора (Константиновић-Вилић, 2009: 630).

Декларација о политици супротстављања насиљу према женама у демократској Европи⁴⁷, има посебан значај, не само зато што садржи европске стандарде о елиминацији насиља над женама, већ и зато што нуди конкретни **План акције за борбу против насиља над женама**, чије реализација треба да доведе до сузбијања и искорењивања ове негативне друштвене појаве, најтежег облика деградације жена. У Декларацији се потврђује да примена физичког, сексуалног и психичког насиља, мушкараца над малолетним или пунолетним женама, води кршењу права на живот, сигурност, слободу, достојанство и интегритет жртве и представља сметњу за функционисање демократског друштва, базираног на владавини права. План акције садржи четири дела: истраживање и оцену; законодавни, судски и полицијски аспект; превенцију и образовање и помоћ. Посебно се инсистира на предузимању мера, које ће подстаћи жене да пријављују акте насиља. Предложена је стручна специјализација свих службених лица, која долазе у додир с насиља према женама, државних чиновника за спровођење политике, лекара, социјалних радника, полиције, у погледу метода откривања случајева и спречавања поновног извршења. Такође је наглашен значај образовања младих, одраслих, родитеља, особља у јавним службама, посредовање у породици, као ефикасних средстава превенције. Парламентарна скупштина Савета Европе усвојила је 2000. године Препоруку 1450 у којој се наглашава стварање европског програма за борбу против насиља у породици. Наглашена је неопходност за хармонизацијом националних

⁴⁶ The Daphne II Programme

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:l33299>, Приступ 10.05.2015.

⁴⁷ Declaration on policies for combating Violence against Women in a democratic Europe, 1993.

http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/EQUALITY/05conferences/ministerial-conferences/3rd-Ministerial%20Conference/MEG-3%2893%2922_en.pdf, Приступ 10.05.2015.

законодавста са правом ЕУ и обезбеђивањем заштите жртава путем правног система (Константиновић-Вилић, 2009: 631-632).

Препорука Комитета министра Савета Европе земљама чланицама о заштити жена од насиља⁴⁸ усвојена је од стране Одбора министара 30. 04 .2002. године, подврђује да је насиље према женама резултат неједнакости моћи између мушкараца и жена, да води ка озбиљној дискриминацији у односу на женски пол, унутар друштва и породице и да крши, оштећује или укида уживање њихових људских права и основних слобода. У Препоруци се насиље према женама дефинише као *свако дело насиља засновано на родној/полној основи, које има или може имати, за последицу физичку, сексуалну или психолошку повреду или патњу жена, укључујући и претње таквим делима, присиљавање или одузимање слободe, без обзира да ли се то догађа у јавном или приватном животу.* Веома је важно да се у оквиру националних законодавстава ради на максималној сигурности и заштити жртава, оснаживању жена жртава, кроз оптималну подршку и помоћ свих структура, чиме се избегава секундарна виктимизација, подизању јавне свести, едукацији деце и младих особа, осигуравању посебних тренинга за професионалце/ке који се суочавају са проблемом насиља над женама (Константиновић-Вилић, 2009: 633).

Посебним одредбама које се односе на имигранткиње, предвиђено је да земље чланице размотре одобравање право боравка имигранткињама, које су жртве породичног насиља, независно од њиховог брачног статуса, како би им се омогућило, без напуштања земље, одлазак од насилних супруга (Константиновић-Вилић, 2009: 635).

У Препоруци се, у оквиру додатних мера, наглашава да у случајевима насиља у породици полицијско деловање остаје кључни фактор за сузбијање насиља. Због тога би полицијске снаге требало да имају право да учиниоца одмах удаље из стана, уколико је особа у опасности, без обзира на власничке односе или приговоре укућана. Посебно се наводи забрана прилаза злостављача стану и/или другим местима жртве, или забрана приласка (Константиновић-Вилић, 2009: 635).

За разлику од ранијег, конвенционалног, законодавства које предвиђало да жртва напусти дом, сада је много више изражена брига о заштити жртава од трауме напуштања

⁴⁸ Recommendation Rec (2002) 5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915>, Приступ 10.05.2015.

дома. Оваква решења прихваћена су у законодавствима Аустрије и Финске. У делу Препоруке, који се односи на *Програме интервенције за починиоце насиља*, предвиђа се организовање програма интервенције за третман насилника. Третмани насилника би требало да подстичу извршиоце насиља да усвајају ненасилне обрасце понашања, да постану свесни својих дела и уоче своју одговорност. При томе, важно је напоменути да програми интервенције, у којима се добровољно учествује, нису алтернатива затворској казни, већ додатна мера у циљу превенције насиља (Константиновић-Вилић, 2009: 635).

Препорука 1582 (2002) насиље над женама у породици⁴⁹, такође наглашава да је насиље у породици, најчешћи облик насиља над женама и да последице тог насиља утичу на многе сегменте живота жртава: здравље, образовање, слободу да живе без страха и на начин на који то оне желе. У циљу сузбијања насиља у породици законодавство треба да забрани све облике насиља у породици и да предвиди ефикасне одредбе, као на пример, удаљење насилног партнера из заједничког домаћинства и окружења жене и деце. У тексту Препорука се истиче, да би у циљу боље заштите жртава требало обезбедити бесплатне правне савете и помоћ, отворати центре за психолошку подршку жртвама, дати финансијску помоћ социјалним службама и онима који раде на примарном збрињавању жртава. Препоручује се обезбеђење ефикасне заштите жртава у току судског поступка, пружање специјалне финансијске подршке невладиним организацијама и женским удружењима, која раде са жртвама насиља у породици, развијање мера социјалне заштите, унапређење обуке професионалаца, како би предузели непоходне мере помоћи. Значајну улогу имају едукативни тренинзи свих који раде са жртвама насиља у породици, као и едукација шире стручне јавности о родној равноправности и ненасилном решавању сукоба. Због тога медије треба стално подстицати да дају допринос едукацији јавности о узроцима и последицама насиља у породици. Исто тако, женама треба саветовати и обезбедити да науче технике самоодбране, а за насилнике разрадити програме третмана (Константиновић-Вилић, 2009: 636-637).

⁴⁹ Recommendation 1582 (2002) on Domestic Violence against Women
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17055&lang=en>, Приступ 10.05.2015.

Парламентарна скупштина Савета Европе усвојила је 2004. године **Препоруку 1681** (2004)⁵⁰, у којој је, пре свега, истакнута велика забринутост због степена испољавања и екстремног пораста насиља у породици над женама у свим земљама. У члану 2. Препоруке, наведено је да државе чланица Савета Европе посматрају насиље у породици као национални, политички проблем и да га решавају у ширем политичком оквиру уз учешће владе, парламента и грађанског друштва, да предузимају ефективне мере за окончање породичног насиља, било да се ради о репресивним мерама или мерама превенције. Као и раније донети међународни документи и ова Препорука указује на то да акти насиља у породици треба да буду дефинисани као кривично дело и да жртвама треба да буде обезбеђена адекватна правна, психолошка и финансијска заштита. Предложено је и да се прогласи *Европска година за борбу против насиља у породици*, како би се осигурало да „такво насиље не буде више табу тема“ (члан 3). *Паневропска кампања за борбу против насиља у породици*, како се наводи у Препоруци, има за циљ да охрабри државе чланице за предузимање хитних мера. У току кампање, која би требало да се спроводи у три главна правца, превенција, помоћ жртви и пружање информација јавности, успоставља се сарадња Европске комисије, Европског парламента и невладиних организација (Консантиновић-Вилић, 2009: 637).

Парламентарна скупштина Савета Европе усвојила је 28. 06. 2006. године **Резолуцију 1512** (2006)⁵¹ и **Препоруку 1759** (2006)⁵², којима су се државе чланице Савета Европе обавезале да ће спроводити Паневропску кампању под називом *Уједињени парламенти у борби против насиља у породици над женама* у трајању од 24. 11. 2006. до 08.03.2008. године. Поводом почетка кампање *Шеснаест дана активизма против насиља над женама* 25. 11. 2006. године, на *Међународни дан борбе против насиља над женама*, упућено је *Писмо европске мреже против насиља над женама (Blueprint of the Council of Europe Campaign to Combat Violence Against Women, Including Domestic Violence)* и *Анел*

⁵⁰ PACE Recommendation 1681 (2004) Campaign to combat domestic violence against women in Europe <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17273&lang=EN>, Приступ 11.05.2015.

⁵¹ PACE Resolution 1512 (2006) „ Parliaments united in combating domestic violence against women” <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17464&lang=en>, приступ 11.05.2015.

⁵² PACE Recommendation 1759 (2006) Parliaments united in combating domestic violence against women <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17461&lang=en>, Приступ 11.05.2015.

Европске мреже против насиља над женама. У овим документима је препоручено да се у току кампање нарочито инсистира на следећим областима: адекватно законодавство, прикупљање података, заштита жртава, пружање различитих сервиса и развијање националних планова акције (Константиновић-Вилић, 2009: 638).

Конвенцију о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици⁵³, донео је Савет Европе 11. 05. 2011. године. Циљеви ове Конвенције су (Симоновић, Вукашиновић-Радојичић, 2012: 53):

- заштита жена од свих видова насиља и спречавање, процесуирање и елиминисање насиља над женама и насиља у породици;
- допринос у сузбијању свих облика дискриминације над женама и промоција суштинске једнакости између жена и мушкараца, укључујући и оснаживање жена;
- израда свеобухватног оквира, политика и мера заштите и помоћи свим жртвама насиља над женама и насиља у породици;
- промоција међународне сарадње у погледу елиминисања насиља над женама и насиља у породици;
- пружање подршке и помоћи организацијама и органима унутрашњих послова у делотворној сарадњи да би се усвоји обухватни приступ елиминисању насиља над женама и насиља у породици;

Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена⁵⁴ усвојена је од стране Генералне скупштине УН 18. 11. 1979. године, ступила је на снагу 03. 09. 1981. године. Поред политике отклањања свих облика дискриминације жена, државе имају обавезу да у свим областима, посебно у политичкој, економској и културној, предузимају све прикладне мере, да би се обезбедио развој и напредак жена, како би оне могле да равноправно са мушкарцима остварују и уживају права човека и основних слобода. Посебан значај ове Конвенције је у томе, што она успоставља надзор над спровођењем својих одредби. У циљу праћења напретка оствареног применом Конвенције, основан је

⁵³ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, 2011. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/210.htm>, Приступ 11.05.2015.

⁵⁴ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>, Приступ 12.05.2015.

Комитет за елиминисање дискриминације жена (Симоновић, Вукашиновић-Радојичић, 2009: 35).

11. СУЗБИЈАЊЕ И ЗАШТИТА ОД РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА У СРБИЈИ

11.1 Легислативни оквир равноправности полова

Једно од темељних начела савременог економског друштва је да су сви људи једнаки. *Устав Србије*⁵⁵ поменуто начело формулише у члану 21. речима да су пред Уставом и законом сви једнаки. Такође, прокламовано је право свих лица на једнаку законску заштиту, без дискриминације. У том смислу, *начело једнакости* се може истовремено посматрати као *начело недискриминације*. Устав забрањује сваку дискриминацију, непосредну или посредну, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости, психичког или физичког инвалидитета. Међутим, не сматрају се дискриминацијом посебне мере које РС може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица које су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима. Дакле, допуштена је *позитивна дискриминација* одређених категорија грађана, која има за циљ да исправи постојеће историјске неправде, да би се сви људи уместо формалноправне једнакости довели у стање стварне једнакости.

Од Уставом загрантованих људских права, која су на једнак начин доступна свима, у најнепосреднијој вези са остваривањем родне равноправности су *забрана ропства, положаја сличном ропству и принудног рада*, будући да су по правилу жене жртве тих облика порицања слободе. Још значајнији је **Закон о забрани дискриминације**⁵⁶. Према овом закону дискриминација постоји, ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у

⁵⁵ Устав РС, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006

⁵⁶ Закон о забрани дискриминације, *Сл. гласник РС*, бр. 22/09

политичком, економском и културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота. Истовремено, забрањено је ускраћивање права или јавно или прикривено признавање погодности у односу на пол или због промене пола. Забрањени су физичко или друго насиље, експлоатација, изражавање мржње, омаловажавање, уцењивање или узнемиравање с обзиром на пол, као и јавно заговарање, подржавање или поступање у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања, који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.

Законом о забрани дискриминације је установљена функција *Повереника за заштиту равноправности*, са посебним овлашћењима и правима. Установљен је као самосталан, независан и специјализован инокосни државни орган, са широким кругом законских овлашћења, која га чине централним државним телом за борбу против свих видова и облика дискриминације. Надлежност Повереника је широко одређена, у складу са међународним стандардима, са основим циљем делотворног спречавања и заштите од дискриминације и унапређивању равноправности. Повереник прима и разматра притужбе због повреда одредаба овог закона и даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима и изриче мере у складу са законом; подносиоцу притужбе пружа информације о његовом праву и могућности покретања судског или другог поступка заштите, односно препоручује поступак мирења; подноси тужбе, због повреде права из овог закона, у своје име, а уз сагласност и за рачун дискриминисаног лица, уколико поступак пред судом по истој ствари није већ покренут или правноснажно окончан; подноси прекршајне пријаве због повреде права из овог закона; подноси годишњи и посебан извештај Народној скупштини о стању у области заштите равноправности; упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације; прати спровођење закона и других прописа, иницира доношење или измену прописа ради спровођења и унапређивања заштите од дискриминације и даје мишљење о одредбама нацрта закона и других прописа који се тичу забране дискриминације; успоставља и одржава сарадњу са органима надлежним за остваривање равноправности и заштиту људских права на територији аутономне покрајине и локалне самоуправе; препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности (члан 33.).

Повереник даје мишљење о томе да ли је дошло до повреде одредаба овог закона у року од 90 дана од дана подношења притужбе, и о томе обавештава подносиоца и лице против којег је притужба поднета. Уз мишљење да је дошло до повреде, Повереник препоручује лицу против којег је поднета притужба начин отклањања повреде права. Лице коме је препорука упућена дужно је да поступи по препоруци и отклони повреду права у року од 30 дана од дана пријема препоруке, као и да о томе обавести Повереника (члан 39.).

Ако лице коме је препорука упућена не поступи по истој, односно не отклони повреду права, Повереник му изриче меру опомене. Ако лице не отклони повреду права у року од 30 дана од дана изрицања опомене, Повереник може о томе известити јавност. Мера опомене изриче се решењем, против кога није допуштена посебна жалба (члан 40).

Влада РС је 2008. године донела *Националну стратегију за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности*.⁵⁷ Основни циљ овог документа је да утврди целовиту и усклађену политику државе у циљу елиминисања дискриминације жена, побољшање њиховог положаја и интегрисања принципа родне равноправности у све области деловања институција система, као један од елемената веће модернизације и демократизације друштва, у циљу бржег, равномернијег и ефикаснијег друштвеног развоја, у складу са политиком једнаких могућности, прокламованом у Уставу РС (Симовић, Вукашиновић-Радојичић, 2012: 81).

У циљу унапређења родне равноправности Влада РС је 2011. године усвојила и *Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*⁵⁸. Доношење ове Стратегије је мотивисано настојањем да се, уз поштовање међународних стандарда и аката о заштити основних људских права, унапреди заштита жена од насиља у породици и партнерским односима пружањем подршке свим субјектима на активностима спречавања и сузбијања тих видова. Стратешке области и стратешки циљеви утврђени су у складу са међународним препорукама и анализом стања у РС, а развијају с еу четири балансиране области, и то:

⁵⁷ Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности, *Службени гласник РС*, бр. 15 / 09

⁵⁸ Службени гласник РС, бр. 27 / 11

- 1) *превенције*-у оквиру превенције, неопходно је предузимати активности које се односе, како на стварање друштва које јавно осуђује насиље као злочин, тако и на промовисање ненасилног понашања родне равноправности и борбе против дискриминације;
- 2) *нормативни оквир*-унапређење нормативног оквира за заштиту жена од насиља;
- 3) мултисекторска сарадња и подизање капацитета органа и специјализованих служби-у оквиру ове области неопходно је успостављање механизма координације заштите жртава насиља, који ће бити укључен у координационе механизме организације цивилног друштва;
- 4) *систем мера заштите и подршке жртвама*-овај циљ је неопходно остварити унапређивањем мера заштите жртава породичног насиља, као и унапређивањем мера подршке женама жртвама породичног насиља (Симовић et al. 2012: 82-83).

Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима-основни циљ усвојеног протокола, у новембру 2011. године од стране Владе, је да у случајевима насиља над женама обавезе Министарства унутрашњих послова, правде, рада и социјалне политке и здравља, како и на који начин ће се реаговати у случајевима породичног насиља. Усвајањем оваквог документа учињен је значајан помак у борби против насиља према женама, јер он обавезује поменута министарства да у року од 12 месеци напишу своје посебне протоколе за поступање. Циљ је и пружање брзе и ефикасне заштите женама жртвама насиља и то одмах по инциденту, током кривичног, односно прекршајног поступка и по окончању поступка, односно независно од ових поступака насиља (Симовић, Вукашиновић-Радојичић, 2012: 84).

11.2. Заштита жртава у току преткривичног и кривичног поступка

Жртве инкриминисаних облика родно заснованог насиља могу учествовати у *кривичном поступку* у својству оштећеног, односно сведока. Ове жртве по правилу спадају у категорију *посебно рањивих сведока*, односно жртава којима је потребно пружити посебну заштиту од ревиктимизације и секундарне виктимизације. Међу

постојећим законским решењима такве ефекте могу дати одређене мере (предвиђене ЗКП-у⁵⁹) за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка – притвор и мера забрана прилажења одређеним лицима, која може бити одређена и као самостална мера, ако је то потребно у циљу заштите оштећеног или сведока, спречавања да окривљени утиче на саучеснике или прикриваче, или ако постоји опасност да окривљени заврши започето кривично дело, понови дело, односно учини кривично дело којим прети. За жртву, затим, постоји могућност подношења тужбе за заштиту од насиља у породици. Уколико је насилнику одређена мера полицијског задржавања у трајању од 48 сати она то време може евентуално искористити да се склони на сигурно. Упућивање жртве на сигурну кућу за жртве насиља у породици од стране професионалца са којима долази у контакт веома је важно у овој фази, посебно у случају оних жртава којима је насилник претио убиством и које немају где друго да се склоне (Симеуновић - Пантић, 2012: 121).

За заштиту посебно рањивих категорија жртава које учествују у кривичном поступку у својству сведока, од великог је значаја увођење института *посебно осетљивог сведока* новим ЗКП-у⁶⁰ из 2011. Наиме, сведоку који је с обзиром на: узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног кривичног дела или друге околности случаја, посебно осетљив, орган поступка може по службеној дужности, на захтев странака или самог сведока одредити статус посебно осетљивог сведока (члан 103 став 1). Решење о одређивању овог статуса доноси јавни тужилац, председник већа или судија појединац (члан 103 став 2). Ако је то потребно ради заштите интереса посебно осетљивог сведока, орган поступка ће донети решење о постављању пуномоћника сведоку (члан 103 став 3). Законик предвиђа и посебна правила о испитивању посебно осетљивог сведока (члан 104):

- сведоку се питања постављају само преко органа поступка, који ће се према њему односити са посебном пажњом, настојећи да се избегну штетне последице кривичног поступка по личност, телесно и душевно стање сведока;
- испитивање се може обавити уз помоћ психолога, социјалног радника, или другог стручног лица, о чему одлучује орган поступка;

⁵⁹ Закон о кривичном поступку, *Службени гласник*, бр. 72 / 11, 101 / 11, 121 / 12, 32 / 13, 45 / 13 и 55 / 14

⁶⁰ Закон о кривичном поступку, *Службени гласник*, бр. 72 / 11, 101 / 11, 121 / 12, 32 / 13, 45 / 13 и 55 / 14

- ако орган поступка одлучи да се сведок испита употребом техничких средстава за пренос слике и звука, испитивање се спроводи без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази;
- посебно осетљиви сведок може се испитати и у свом стану или другој просторији, или у овлашћеној институцији, која је стручно оспособљена за испитивање посебно осетљивих лица; посебно осетљиви сведок не може бити суочен са окривљеним, сем ако то окривљени захтева, а орган поступка то дозволи, водећи рачуна о степену осетљивости сведока и о правима одбране.

12. ЕМПИРИЈСКИ ПОКАЗАТЕЉИ РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА У СРБИЈИ

Прва истраживања о распрострањености и карактеристикама насиља над женама спровеле су организације цивилног друштва. Виктимолошко друштво Србије је 2001. године спровело прво квантитативно истраживање о насиљу у породици у Републици Србији.⁶¹ У том периоду насиље у породици још није било инкриминисано као посебно кривично дело у Републици Србији. Истраживање је изведено у седам места (Београд, Суботица, Нови Сад, Врњачка Бања, Зајечар, Ужице и Ниш) и око 40 села на простору Републике Србије (без Косова и Метохије), на узорку од 700 пунолетних жена, с којима су вођени индивидуални интервјуи на основу претходно сачињеног упитника. Жене које су спроводиле анкету бележиле су случајеве у којима су жене одбијале да буду анкетирани: било је око 440 таквих случајева на 700 урађених анкета, што представља 39%.⁶²

⁶¹ Мурић, Ј. Остојић, Н. (2011: 11-13). *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*. Преузето 19.05.2015. <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/Nacionalna%20strategija%20-%20nasilje%20nad%20zenama.pdf>

⁶² Добијени су следећи подаци релевантни за планирање стратешких мера:
1) *Распрострањеност различитих облика насиља*. Свака трећа испитаница у том истраживању је доживела физички напад од неког члана породице (најчешће од стране супружника и партнера, односно бившег супружника и партнера). У 7% случајева, насиље је било извршено уз употребу ножа, пиштоља или другог оружја, односно оруђа. Свака четврта испитаница (26% укупног броја жена обухваћених истраживањем) доживела је претње тешким физичким насиљем, убиством или наношењем тешких телесних повреда. Скоро

Наредно истраживање распрострањености насиља над женама у породици спроведено је у оквиру реализације Програма Женско здравље, Аутономног женског центра, 2003. године, на територији града Београда (на репрезентативном узорку урбане популације Београда), у широј студији Светске здравствене организације о насиљу у партнерским односима и женском здрављу.⁶³ Истраживање је осмислила и спровела СЗО, по јединственој методологији, у десет земаља света, на укупном узорку од преко 24.000 жена. У Републици Србији, студија је укључила 1.456 жена (старости 15–49 година) које живе у 11 градских општина града Београда чији је укупни број становника износио приближно 1.300.000. Од укупног броја домаћинстава у којима су постојале жене, 40% њих је одбило да учествује у истраживању. Насиље од стране партнера је истраживано

свака друга жена у узорку (46% од укупног броја испитаница) доживела је неки облик психичког насиља у породици: понижавање и омаловажавање, изолацију, економско насиље, претње и застрашивање и слично. У највећем броју случајева учинилац психичког насиља је био супружник или партнер, потом: отац, мајка, свекрва или свекар, а ређе и други чланови породице. Сексуално насиље у породици након пунолетства доживело је 9% жена из узорка, и то најчешће од стране супружника или партнера, односно бившег партнера, док је у мањем броју случајева сексуални насилник био свекар, зет или други члан породице. Треба истаћи да је више од 70% случајева насиља у породици учинилац био актуелни или бивши супружник или партнер испитанице, што упућује на закључак да је доминантан облик насиља у породици партнерско насиље; 2) *Стопе пријављивања надлежним органима и службама*. Важан налаз тог истраживања је да су стопе пријављивања насиља надлежним органима и службама биле ниске. Међу женама које су преживеле насиље, мали број је пријавио последњи насилни инцидент полицији (17%), центрима за социјални рад (10%), односно здравственим установама (15%), а 4% случајева насиља имало је судски епилог. Разлози непријављивања насиља били су различити. Примера ради, разлози због којих насиље није пријављивано полицији били су, по учесталости, следећи: а) жртве насиља су сматрале да последњи насилни инцидент није био у тој мери озбиљан да би захтевао интервенцију полиције; б) било их је срамота; ц) плашиле су се ескалације насиља; д) нису имале поверења у то да полиција може да помогне; е) имале су раније искуство да полиција не жели да се меша у насиље у породици. Од укупног броја жена које су доживеле насиље 2% је пријавило последњи насилни инцидент неком од удружења; 3) *Виктимизација деце и последице насиља у детињству*. Налази су указали и на висок степен непосредне или посредне виктимизације деце у насиљу над њиховим мајкама. У више од једне трећине случајева (38%), деца су присуствовала последњем случају насиља, док су у готово половини тих случајева и сама била жртве насиља (44%). Подаци о дугорочним последицама насиља у детињству на изложеност жена насиљу у одраслом добу (овај феномен се у литератури назива „трансгенерацијским преношењем“) су следећи: 36% жена–жртва физичког насиља (наспрот 15% оних које нису биле жртве насиља) изјавило је да су њихови очеви били насилни према мајкама, 41% жртва насиља (наспрот 19% оних које то нису) и саме су трпеле физичко насиље у детињству. С друге стране, утврђена је и значајна повезаност насиља у примарним породицама мушкараца и њиховог каснијег насилничког понашања: 32% учинилаца насиља потиче из породица у којима су очеви били насилни према њиховим мајкама, а 32% њих били су непосредне жртве насиља у детињству.

⁶³ Мурић, Ј. Остојић, Н. (2011:13-1). *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*. Преузето 19.05.2015. <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/Nacionalna%20strategija%20%20nasilje%20nad%20zenama.pdf>

путем интервјуа са свим женама које су током живота биле у партнерској вези. Циљеви истраживања су били: обезбедити поуздане процене учесталости физичког, сексуалног и психичког насиља над женама, проценити везу између партнерског насиља и његових здравствених последица, утврдити факторе који могу да заштите или угрозе жену, као и стратегије и услуге које оне користе да би се заштитиле од насиља.⁶⁴

Ради адекватнијег планирања стратешких мера заштите од насиља у породици, потребно је узети у обзир специфичне проблеме рањивих, односно вишеструко дискриминисаних категорија жена, као што су Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене на селу, жене које су под утицајем насиља у породици постале извршитељке кривичних дела итд.

Истраживање Ромског женског центра „Бибија” из 2010. године⁶⁵, изведено је на узорку од 150 учесница (доби од 17 до 50 година) које претежно живе у четири неформална ромска насеља на територији Београда и Крушевца. Подаци су добијени коришћењем индивидуалних интервјуа, које су водиле претходно методолошки обучене активисткиње Ромског женског центра „Бибија” из Београда и Удружења Ромкиња

⁶⁴ Добијени су следећи подаци: 1) Према резултатима истраживања, 23% испитаница изјавило је да је имало искуство физичког насиља, док је 6% пријавило сексуално насиље од стране партнера, 24% испитаница доживело физичко или сексуално насиље током живота, док је 4% доживело сексуално насиље 12 месеци пре истраживања. Надаље, 30% испитаница које су пријавиле физичко насиље изјавило је да су претрпеле телесне повреде, а више од пет пута повређивано је 36%; 2) Резултати тог истраживања значајни су у погледу указивања на утицај партнерског насиља на здравље жена. Према тим резултатима, 9% испитаница које су преживеле физичко или сексуално насиље окарактерисало је своје опште здравствено стање као лоше или веома лоше у поређењу са 4% испитаница са истим одговором које нису злостављане. Испитанице које су пријавиле насиље имале су више намерних прекида трудноће (65% према 45%), као и мртворођене деце (5% према 2%), а 22% испитаница помишљало је на самоубиство, док је то био случај са 7% испитаница које нису доживеле насиље; 3) Истраживање пружа основ и за сагледавање врсте помоћи коју су користиле испитанице које су доживеле насиље. Према резултатима истраживања, 27% жена које су пријавиле физичко насиље ником није говорило о свом искуству; 53% се поверило пријатељима; 28% родитељима и 26% рођацима. Чак 78% физички злостављених жена никада није затражило помоћ надлежних органа и служби. Полицији се обратило 12%, 10% здравственим установама, а 6–9% затражило је помоћ у социјалним или правним службама. Ниједна испитаница није затражила помоћ у склоништима. Основни разлог за тражење помоћи био је тај што испитанице више нису могле да издрже насиља (63%), тешке повреде (30%) или због патњи деце (12%), док је 8% испитаница тражило помоћ, јер им је партнер претио убиством, а 5% зато што је претио да ће претући децу.

⁶⁵ Мурић, Ј. Остојић, Н. (2011:16-17). *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*. Преузето 19.05.2015. <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/Nacionalna%20strategija%20%20nasilje%20nad%20zenama.pdf>

„Романо Алав” из Крушевца. Учеснице у истраживању су претходно похађале четворомесечне радионичарске активности у склопу пројекта о превенцији насиља, тако да је створена атмосфера поверења (од 169 жена које су похађале радионице, њих 150 пристало је да учествује у истраживању, уз гарантовање анонимности).⁶⁶

Друга истраживања била су усредсређена на постојање сексуалног насиља над младима од стране чланова породице, али и других категорија учинилаца. Прво квантитативно истраживање сексуалног насиља над младима средњошколског узраста спроведено је 1999. године⁶⁷, а наредних година је изведен низ узастопних истраживања о тој теми на национално-репрезентативном узорку од скоро 4.000 средњошколаца/ки. Истраживања су извођена применом анонимног упитника од 14 облика сексуалног злостављања, уз коришћење свих расположивих поступака за заштиту анонимности. У студијама је учествовало скоро 4.000 средњошколаца/ки из више од 25 места у Републици Србији, тако да се узорак може сматрати репрезентативним за средњошколску популацију у нашој земљи. Циљеви студија били су: испитивање распрострањености облика сексуалног насиља (силовање, групно силовање, покушај силовања, инцест, уцена, односно претња, обмана, сексуално искоришћавање злоупотребом ауторитета, односно положаја, приморавање на проституцију, сексуално злостављање детета млађег од 13 година, као и особе са инвалидитетом, сексуално узнемиравање итд.), као и обрасци

⁶⁶ Резултати истраживања су показали да су све учеснице у истраживању биле изложене неком облику насиља у породици—најчешће физичком (које представља доминантан облик насиља над испитаницама сваке животне доби). На другом месту по учесталости било је психичко, а потом економско (које је најизраженије у старосној групи 40-45 година) и сексуално насиље, а 90% испитаница рекло је да су деца или била или су и даље сведоци насиља. Истраживање је указало на разлоге због којих се насиље ретко пријављује надлежним органима и службама међу ромским женама, а 90% испитаница сматра да се Ромкиње—жртве насиља, не обраћају надлежним органима и службама због страха да неће добити адекватну заштиту од насилника. На питање када ће жртва насиља проговорити о насиљу, готово 90% испитаница је рекло да ће то урадити кад више не буду могле да издрже злостављање.

⁶⁷ Мурић, Ј. Остојић, Н. (2011:17-17). *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*. Преузето 19.05.2015.
<http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/Nacionalna%20strategija%20%20nasilje%20nad%20zenama.pdf>

сексуалног насиља, друштвена реакција на случајеве насиља и ставови младих према надлежним органима и службама.⁶⁸

Истраживања треба да допринесу утврђивању делотворних мера за спречавање тих видова насиља. Без података, тешко је утврдити које интервенције и мере су успешне у борби против насиља над женама. У том смислу, истраживања треба наставити и проширити.

Резултат различитих методолошких приступа националних институција које су укључене у процес превенције и сузбијање трговине људима, идентификације његових жртава и њихово оснаживање кроз пружање помоћи и заштите, а чији извештаји о овом кривичном делу су коришћени видљив је и у подацима о броју откривених жртава трговине људима.

На територији РС значајно је већа заступљеност особа женског пола међу жртвама трговине људима. Према подацима АСТРЕ⁶⁹ у 2002. и 2003. години⁷⁰ жртве су биле само особе женског пола, док је у периоду 2004–2005. године заступљеност особа женског пола

⁶⁸ Резултати су следећи: 1) У различитим фазама истраживања, између 8 и 12% девојчица изјавило је да су доживеле неки од наведених облика сексуалног злостављања. У једној од студија, свака осма средњошколка из узорка пријавила је лично искуство сексуалног насиља или узнемиравања—у тој фази, истраживање је извођено паралелно са образовним програмом о различитим облицима насиља у партнерској вези (показало се да такви програми повећавају шансу да се млади охрабре да опишу лична искуства сексуалног злостављања у упитнику). Наиме, да би се омогућила методолошки валидна провера хипотезе да образовни програми повећавају шансу да се млади охрабре да опишу лична искуства насиља у упитнику, у тој фази истраживања постајала је експериментална и контролна група. Експерименталну групу чинило је 653 средњошколица/ке из седам места Републике Србије, који су похађали/е образовни програм о сексуалном насиљу и насиљу у партнерској вези, прилагођен потребама младих овог узраста. Контролну групу чинио је приближно једнак број средњошколаца/ки који нису били укључени у образовне програме. У складу с методолошким правилима, контролна група била је уједначена са експерименталном групом по узрасту, полу, типу школе (средња стручна школа или гимназија) и месту живљења; 2) Жртве сексуалног насиља су углавном малолетне девојке, а насилници пунолетни мушкарци који су претежно познати или блиски жртви насиља—у око 70% случајева учинилац сексуалног насиља је био пријатељ, бивши или садашњи партнер, породични пријатељ, члан породице, односно рођак, надређена особа (учитељ, односно професор, васпитач), очух, односно старатељ или усвојитељ, односно хранитељ, односно познаник, односно комшија; 3) Упркос озбиљности и законској кажњивости, случајеви сексуалног злостављања по правилу нису пријављени надлежним органима или службама (полицији, психолошким саветовалиштима, здравственим установама, нити било којој другој организацији). Укупно 16% случајева сексуалног злостављања било је пријављено полицији. Најчешћи разлози због којих нису пријављивани случајеви сексуалног злостављања били су: страх жртве насиља од одбацивања, односно осуде околине или страх од освете насилника.

⁶⁹ АСТРА је локална невладина организација посвећена борби против трговине људима. Организација је основана 2000. године и прва је која је указала на проблем трговине људима у Србији.

⁷⁰ Жарковић, М. (2012: 152). *Подаци о трговини људима у РС*.

била на нивоу од 91,8%. У периоду 2006–2007. године, према подацима АСТРЕ заступљеност особа женског пола била је на нивоу од 88,4%. Укупно у периоду 2002-2009. године од 302 жртве, заступљеност особа женског пола била је на нивоу од 94% (284) у 2010. години-62% (23), а у 2011. години-67,5 (27).⁷¹

Као најрањивије категорије лица препознају се малолетна лица и жене млађе животне доби (укључујући и самохране мајке), деца улице и деца из домова за незбринуту децу или специјализованих институција. Услед непостојања адекватног система социјалне помоћи и подршке овим вулнерабилним групама није реткост да ове особе, пошто једном изађу из ланца трговине људима, поново постану жртве. Уз наведено, евидентно је и повећано присуство жртава ромске националности, посебно међу малолетним лицима жртвама.⁷²

Најзаступљенији облик експлоатације жртава одвија се кроз сексуалну експлоатацију, а све чешће се бележе и случајеви радне експлоатације, као и експлоатације жртава у циљу принудног просјачења, односно извршења кривичних дела.⁷³

⁷¹ Према подацима Службе за координацију заштите жртава трговине људима у 2006. години од 62, њих 60 биле су особе женског пола (око 96,7%); у 2007. Од 60 њих 51 (85%); у 2008. 48 од 55 (87,3%); 2009. 104 од 127 (око 82%); 2010. око 90%; 2011. око 63%. Према подацима Министарства унутрашњих послова РС у 2007. години 34 од 96 (35,4%); у 2008. години 46 жена (83,4%) и 9 мушкараца (16,6%); у 2009. години од 85 жртава, њих 79 (93%) биле су особе женског пола; у 2010. њих 70 од 76 жртава (92% , а у 2011. њих 52 од 74 жртве (70%). Према подацима АСТРЕ, у периоду од 2002-2003. години та заступљеност је око 10% , за период 2004-2005. години заступљеност је знатно већа – 44% , нарочито је висока у 2004. години – 63,07%, у 2006. – 47,7% , у 2007. – 40% , у 2008. – 50%, у 2009. – 34% , у 2010. – 24,3%, у 2011. – 25%. Према подацима Службе за координацију заштите жртава трговине људима у 2004 – 47,4%; у 2005. – 27,7%; у 2006. од 62 њих 34 (54,8%); у 2007. од 60 њих 28 (43,3%); у 2008. – 54,5%; у 2009.–47%; у 2010.–47%; у 2011.–30. Према подацима из МУП-а, заступљеност малолетних жртава трговине људима у периоду 2004-2005. била је 51,7%, а у 2006-2007. 36,4%. Према подацима за 2008. годину , од 55 идентификованих жртава њих 12 (22%) су биле деца, а 15 (27%) жртава било је малолетно. Од укупно 27 (49%) жртава које су биле млађе од 18 година, њих 18 је женског пола, а 9 мушког. У 2009. од 85 жртава, њих 15 (18%) било је млађе од 14 година, а 33 (38%) је било малолетно, тј. укупно 48 (56%) жртава је било млађе од 18 година (33 женског пола и 15 мушког) . У 2010. жртве су 45% случајева биле млађе од 18 година (9 млађих од 14 година и 23 узрасту од 14-18 година). У 2011. од 74 жртава њих 8 (11%) било је млађе од 14 година (6 мушког и 2 женског пола) , 15 (25%) је било малолетно (све женског пола), тј. укупно 23 (31%) жртве је било млађе од 18 година (17 женског пола и 6 мушког).

⁷² Жарковић, М. (2012: 154). *Подаци о трговини људима у РС*.

⁷³ Према подацима Службе за координацију заштите жртава трговине људима у 2008. години од укупно 55 идентификованих жртава њих 22 (40%) биле су изложене сексуалној експлоатацији, 5 (9%) радној, 5 (9%) кроз просјачење, 3 (5%) кроз брак, једна кроз принуду на вршење кривичних дела. Забележен је и један покушај трговине ради усвојења. У 2009. години, међу 127 жртава, њих 66 (51%) биле су изложене сексуалној експлоатацији, 16 (12,6%) радној, 14 (11%) кроз просјачење, 6 (4,1%) кроз принудни брак, 2 кроз

12.1. Сазнања из праксе организација цивилног друштва

Организације цивилног друштва, посебно женска удружења, у последњих двадесет година развиле су многе врсте услуга за особе које су доживеле злостављање од партнера. Заправо, те организације су у последњих двадесет година оствариле рад у различитим областима: услуге жртвама насиља, превенција, обука и усавршавање професионалаца и подизање свести јавности, као и развијање мултисекторске сарадње.

Узимајући у обзир значајно искуство организација цивилног друштва, као и њихову стручност у области спречавања и сузбијања насиља над женама и насиља у породици, сарадња између цивилног сектора и државних органа и служби надлежних за пружање заштите жртвама насиља остварује се као пожељан и неопходан корак у унапређењу система заштите жртва насиља, који је по мери корисника/це.⁷⁴

принуду вршења кривичних дела. Забележен је и један покушај усвојења. Према подацима МУП-а у 2009. години, од 85 жртава, њих 53 (62%) је сексуално експлоатисано (27 малолетних и 26 пунолетних особа женског пола). Радно је експлоатисано њих 12 (14%), и то 4 малолетна и 3 пунолетна лица мушког пола и једно малолетно и 4 пунолетна лица женског пола. Ради вршења кривичног дела експлоатисана су 3 лица (2 малолетна и једно пунолетно лице мушког пола). Кроз просјачење експлоатисано је 14 жртава (16%), и то 9 малолетних лица мушког пола, 4 малолетне и једна пунолетна особа женског пола. Принудно је удато 6 особа женског пола (2 малолетне и 4 пунолетне). У једном случају жртва је експлоатисана и сексуално и радно, а у другом и сексуално и радно и ради принудног брака. У 2010. години 62 (63%) жртве биле су подвргнуте сексуалној експлоатацији (21 малолетна и 41 пунолетна особа женског пола), 16 (16%) радној експлоатацији (1 малолетни и 2 пунолетна мушкарца и 13 пунолетних жена), 5 (5%) експлоатацији кроз вршења кривичних дела (3 малолетника и 2 малолетнице), 13 (13%) експлоатацији кроз просјачење (6 малолетних и 1 пунолетно лице мушког пола, као и 4 малолетне и 2 пунолетне особе женског пола), 3 (3%) малолетнице кроз принудну удају. У 2011. години 49 (64%) жртва било је подвргнуто сексуалној експлоатацији (14 малолетна и 35 пунолетна особа женског пола), 16 (21%) радној експлоатацији (сви пунолетни мушкарци), 2 (3%) експлоатацији кроз вршење кривичних дела (1 малолетник и 1 малолетница), 7 (9%) експлоатацији кроз просјачење (5 малолетника и 2 малолетнице), 3 (4%) кроз принудну удају (2 малолетне и 1 пунолетна особа женског пола). Према подацима АСТРЕ у 2011. години најчешће се радило о сексуалној експлоатацији (23 од 40), радној експлоатацији су биле изложене све особе мушког пола идентификоване у овом периоду (13), док су у једном случају биле приуштне обе врсте експлоатације. Кроз принудни брак су експлоатисане две особе, а једна особа је била принуђена на вршење кривичних дела. Интерна трговина људима у 2011. години заступљена у 42,5% идентификованих случајева, док су коначне дестинације жртва врбованих у сврху радне експлоатације биле Немачка, Русија или Чеченија. У појединим случајевима дестинације су биле и Италија, Словенија и БиХ.

⁷⁴ Чињенице о раду организација цивилног друштва у тој области поткрепљују и резултати једног истраживања о услугама које те организације пружају у области насиља над женама и насиља у породици. Према том истраживању, постоје 54 удружења која пружају различите видове подршке—женама, мушкарцима и деци (26), женама и деци (19), само женама (6), женама и мушкарцима (3). Аутономни женски центар координира 21. Удружењем, која пружају услуге жртвама породичног и сексуалног насиља, односно трговине људима. Од 2005. године прогресивно се ширила и Мрежа „Жене против насиља”, која данас окупља укупно 28 женских удружења широм Републике Србије које пружају услуге особама које су претрпеле насиље. Организације цивилног друштва које су развијале услуге заштите од насиља, градиле су

Искуства Удружења Ромкиња „Освит” из Ниша указују на постојање предрасуда и стереотипа о Ромима у друштвеној заједници, тако да су забележени случајеви дискриминације према Ромкињама жртвама породичног насиља од стране службеника/ца органа и служби надлежних за њихову заштиту. То указује на потребу њихове сензибилизације за рад са жртвама насиља из мањинских група. У појединим случајевима остварена је добра сарадња у заштити жена ромске националности, што је дало позитивне резултате.

Према подацима удружења *Аутономни женски центар*, том удружењу се од 2000. године до 2009. године обратило 5.660 жена које су доживеле насиље у породици (подаци су засновани на обједињавању података из годишњих извештаја у десетогодишњем периоду).⁷⁵

Према подацима удружења „Лабрис”, организације за лезбејска људска права, међу корисницама услуга које то удружење пружа, лезбејке, бисексуалне и трансродне жене бивају жртве вишеструке дискриминације и често су изложене различитим врстама насиља у нашем друштву услед високог степена хомофобије и предрасуда. Жене другачије оријентације од хетеросексуалне, врло ретко пријављују насиље које доживе, па је оно најчешће непознато широј јавности.⁷⁶

експертизу и шириле сазнања о посебним облицима насиља, као и о рањивим групама које из различитих разлога нису биле обухваћене пружањем услуга система, али су то чиниле и континуираном сарадњом са јавним сектором. О томе сведоче искуства и подаци из праксе организација као што су: Удружења Ромкиња „Освит”, Аутономни женски центар, „Лабрис”, „...Из круга”, Инцест траума центар, Саветовалиште против насиља у породици и многе друге.

⁷⁵ Починиоци су у 94% случајева били мушког пола, а партнерско насиље се одиграло у 75% случајева. Забрињавајући су подаци о дужини трајања насиља—до једне године насиље је трајало у 8% случајева, од једне до четири године у 20% случајева, од пет до десет година у 18% случајева, дуже од десет година у 14% случајева, дуже од 20 година у 9% случајева, а дуже од 30 година у 3%. Механизми које су жене користиле пре доласка у ту организацију били су: обраћање полицији у 28% случајева, одласци у центар за социјални рад у 18% случајева, коришћење услуга брачног саветовалишта и психотерапије у 3% случајева, покретање одговарајућег правног поступка у 10% случајева, напуштање насилника у 15% случајева, одлазак лекару у 12% случајева итд.

⁷⁶ Готово 90% испитаница зна за случајеве насиља, а више од 70% испитаница зна за случајеве насиља зато што су га и саме доживеле. Све испитанице које су доживеле насиље доживеле су емоционално насиље, а 33% испитаница је доживело једино ту врсту насиља. Све врсте насиља доживело је 24% испитаница, са доминантним физички насиљем, изузев сексуалног, док је све врсте насиља, са сексуалним насиљем као доминантним, доживело 9% испитаница. Најчешће, испитанице су насиље доживеле од особа које су им

Удружење *Инцест траума центар* је једина специјализована организација, која пружа услуге и подршку сексуално злостављаној деци и жртвама родоскрвљења и база њених података о родоскрвљењу представља једину базу података такве врсте.⁷⁷

У публикацији *Жене са инвалидитетом–невидљиве жртве насиља* организације „...Из круга” наведени су подаци о случајевима насиља пријављеним том удружењу, као и студији случајева о насиљу над женама са инвалидитетом. Према тим подацима, од 1997. године до 2008. године, удружење „...Из круга” примило је 5.520 позива.⁷⁸

познате—у 26% случајева, а 43% испитаница је насиље доживело више пута, спорадично, док је 3% испитаница позвало полицију.

⁷⁷ Узорак је заснован на просеку од девет пријављених случајева сексуалног насиља недељно. Наведени подаци представљају просеке у назначеном периоду (1994 – 2009) за редовно праћене параметре. Подаци су објављивани на годишњој основи. Подаци из те базе показују да је, од петоро деце која су сексуално злостављана, четворо женског, а једно мушког пола. Узраст жртве при првом инциденту сексуалног насиља је у просеку осам година и један месец. Починиоци сексуалног насиља над децом су претежно мушкарци (у 92% случајева), и то, најчешће, биолошки отац (најчешћи вид инцеста је отац-кћерка), затим, очух, хранитељ, усвојитељ или особа ван породице позната детету (породични пријатељ, комшија, приватни професор). У периоду 1994–2004. године у 2% случајева учинилац је био особа непозната детету, а у периоду 2005–2009. године свих 100% учинилаца су биле особе познате детету. Коришћене су следеће насилне сексуалне радње: опсцени телефонски позиви, показивање иначе покривених делова тела, војеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дејча проституција. Иако је, најчешће, насиље вршено према једном детету од стране једног починиоца, у 14% случајева је једно дете било злостављано од стране два и више учинилаца, један учинилац је злостављао 23 двоје деце у 7% случајева, а у 12% случајева троје и више деце. Забрињавајући су подаци о трајању насиља: у 29% случајева насиље је било вишемесечно, а у 71%—вишегодишње (у просеку, трајало је пет година). Период између првог инцидента злостављања и пријављивања износио је у просеку девет година и три месеца. Обраћање државним органима и установама, пре доласка у Инцест траума центар забележено је у 52% случајева (жртве насиља су се обраћале, по редоследу учесталости, центрима за социјални рад, полицији, здравственим установама, тужилаштву итд.). Према подацима Саветовалишта против насиља у породици, то удружење је 2009. године примило 4.888 позива у вези с насиљем над женама и насиљем у породици. У сигурним кућама, у периоду од 2000. године до 2010. године боравило је 1.442 жене и 1.329 деце. Од тога 88% жена је трпело насиље од супружника, а 12% од других сродника. У просеку, жене су боравиле у сигурним кућама 7,5 месеци. Према подацима тог саветовалишта, жене као најчешћи разлог повратка насилнику наводе економску зависност.

⁷⁸ Већину позива (93%) упутиле су жене са инвалидитетом које су биле изложене различитим облицима насиља. Најзаступљеније је било вербално насиље (28%), затим економско (24%), физичко (11%), принудна изолација (22%) и сексуално насиље (6%). По врстама инвалидитета, најрањивије су жене које имају интелектуални инвалидитет—48%, затим церебралну парализу—32%, мишићну дистрофију и неуромишићне болести—15% и жене са комбинованим инвалидитетом—5%. Разлог за толики број злостављаних жена са инвалидитетом је у чињеници да жене са вишим степеном инвалидитета физички зависе од туђе помоћи и подршке при обављању основних животних потреба. Не само што су рањивије, већ су и врло често изложене специфичном начину злостављања, које се огледа у ускраћивању помоћи при самозбрињавању, изгладњивању, удаљавању од ортопедских помагала и средстава за комуникацију, као и претњама да ће остати саме на улици без ичије помоћи, да ће завршити у неком дому или психијатријској клиници, да ће живети у потпуној изолацији „уколико не буду послушне” и слично. Насилници су у 87% случајева били мушкарци, најчешће чланови породице од којих жене са инвалидитетом у потпуности зависе.

13. КРИМИНАЛИТЕТ ЖЕНА

Први радови о етиологији криминалитета жена појавили су се почетком 20. века. Чезаре Ломброзо у свом делу *Жена преступница* из 1900. године, износи тезу да су жене криминалке знатно опасније од мушкараца, те да често врше кривична дела из освете или љубоморе. Томас криминалитет жена објашњава великом количином сексуалне енергије, која се нагомилава услед ограничења која жена има у браку. Та се енергија ослобађа вршењем кривичних дела. Биолошке теорије нижу стопу криминалитета жена у односу на мушкарце правдају слабијом телесном конструкцијом, постојањем генеративних фаза код жена, као што су менструација, трудноћа и менопауза, нижим степеном лучења хормона андрогена и недостатком Y хромозома. Веза између менструације и криминалитета није доказана, док трудноћа и период непосредно пре и након порођаја, може бити праћен депресивним стањем. У том периоду може доћи до извршења кривичног дела убиство детета при порођају. Такође, у климактеријуму долази до физичких, психичких и социјалних промена код жена, што може бити праћено депресивним стањем и склоношћу ка суициду. Од психолошких фактора, криминолози истичу осећај зависности и беспомоћности, низак ново самопоуздања, већу емоционалност, плашљивост и пасивност. Све наведене особине делују инхибиторно на вршење кривичних дела код жена. Психоаналитичари криминалитет жена објашњавају специфичностима, које се код жена формирају у пубертету, а Фројд сматра да жене врше кривична дела услед осећања инфериорности, због недостатка мушког полног органа. Од социолошких схватања, ваља истаћи теорију етикетирања. Криминалитет жена се, у оквиру овог схватања, посматра као друштвена реакција на тај феномен. Пораст криминалитета жена објашњава се већим присуством жена у ранијим типичним мушким занимањима. Теорија аномије мањи удео криминалитета жена у укупном криминалитету објашњава оријентисаношћу жена на брак и материнство, што утиче на нижи ниво стреса и фрустрација. Феминистички оријентисане ауторке истичу да пораст криминалитета жена кореспондира са еманципацијом и порастом економских могућности. Оне, такође, наводе угњетавање у патријархалном друштву као један од значајних фактора криминалитета жена. Иако о

криминалитету жена постоји низ схватања, и даље се може говорити о недовољно истраженој појави, на коју утиче низ фактора, биолошких, психолошких и социолошких.

Криминалитет жена је, у највећем броју случајева, тесно повезан са тешким економским положајем жена, када оне врше имовинска и економска кривична дела. Економска зависност, у односу на супруга, оца или неког другог члана породице, доводи до вршења кривичних дела против живота и тела. Убиство, због дуготрајног злостављања од члана породице, повезано је са ниским образовним и социјалним статусом, који има умањује способности и реалне могућности за тражење легалних излаза из економске, социјалне или породичне ситуације у којој се налазе. Из наведеног је јасно да првенствено деловањем на те факторе треба утицати на спречавање криминалног понашања жена у будућности. Данас највећи број криминалитета жена врше необразоване жене, које су се налазиле у односу зависности према другима. За овакве жене веома је важан процес ресоцијализације у затвору. Реалност је сасвим другачија. Уместо да буду оспособљене и психички оснажене за независан живот на слободи, оне се формирају за зависне улоге, уз помоћ већ постојеће зависности, да би се у њој даље одржавале, под изговором заштите. На тај начин ствара се погодно тле за даљу криминализацију. Тако ће жена, која је на издржавању казне због извршеног имовинског деликта, јер није била у могућности да издржава себе и своју децу, уколико из затвора изађе без способности да на легалан начин нађе запослење, или без могућности да користи социјална давања, наставити да не поштује закон после изласка из затвора. Жена која је у затвору због убиства мужа, после дугогодишњег насиља над њом, за коју се може рећи да је ситуациона криминалка, уколико није оспособљена за живот на слободи, после изласка из затвора лако може поново постати жртва или криминалка. Нису непознати случајеви да се овакве жене, немајући алтернативу, поново везују за примитивне и насилне партнере и тако улазе у зачарани круг, из којег је поново једини излаз криминалитет.⁷⁹

⁷⁹ Центар за женске студије. *(Без) смисао казне затвора или ка феминистичкој анализи казне*. <http://www.zenskestudie.edu.rs/izdavastvo/elektronska-izdanja/casopis-zenske-studije/zenske-studije-br-2-3/260-bez-smisao-kazne-zatvora-ili-ka-feministickoj-analizi-kazne>. Преузето, 30.10.2015

14. ЗАТВОРИ ЗА ЖЕНЕ

Први затвор, само за затварање жена, отворен је 1645. Године, у Амстердаму (*Spinhuis*). У ову институцију, у којој су владали уредност и ред, смештене су: жене скитнице, просјаци и проститутке на оринудни рад (Константиновић-Вилић, Костић, 2011: 219).

Под утицајем цркве, у Шпанији 1608. године, настала је Магдаленина кућа, намењена *непослушним* женама, проституткама, које је требало *поправити*, уз грех и кајање. Касније су у различитим областима Шпаније, у манастирима, сестре-исповеднице контролисале *преображај* проститутки и њихово преваспитање. Репресивни третман у Магдалениној кући био је заснован на схватању мајке Магдалене, која је двадесет година руководила затвором, да затвор треба да има строгу дисциплину и да служи као упозорење за многе *посрнуле* жене, да се поправе *кроз ужас кажњавања и бола*. Мајка Магдалена је тврдила да ове *ђавоље* жене у затвору треба да носе грубу платнену одећу, да им треба обријати главе, да буду под надзором пет стражара *са стотину очију надгледане*, да им треба запушити уста, ако говоре и оковати их, или бичевати, ако покушају да беже. Магдаленин *третман* је изазвао пажњу због окрутности поступања са женама, јер је измишљен *од стране жене за жену* (Константиновић-Вилић, Костић, 2011: 219).

Заједничке карактеристике првих репресивних институција за затварање жена у погледу типа затвореница и њиховог институционалног третирања, могу се сагледати кроз три главне тачке: 1. жене су у затвору обављале традиционално женске послове (на пример шивење, ткање или везење), 2. у затвору су се налазиле због имовинског деликта, или проституције, или на основу захтева чланова породице, 3. у затвору је било највише оних жена, које су биле *девијантне* и *грешне*, због своје сексуалности. То значи да је, у време настанка првих установа за затварање жена и дуго година после тога, надзор над криминалитетом и девијантним понашањем жена био у првом реду усмерен ка осигурању традиционалних односа између полова (Константиновић-Вилић, Костић, 2011: 219-220).

Крајем деветнаестог и почетком двадесетог века, под утицајем Џона Хауарда и Бентама, долази до прогресивних промена у европским земљама и САД, које су се тичале услова живота осуђеница. Долази до екстерне класификације осуђеника по полу и узрасту,

те су осуђенице одвајане од осуђеника у посебна одељења мушког затвора. Одвајање је вршено највише због страха од сексуалног промискуитета и због боље контроле хомосексуалности, али су услови издржавања казне осуђеница и даље били у лошем стању. У посебним одељењима мушких затвора, где су биле смештене, коришћене су као радна снага и биле изложене нехигијени, заразама, сексуалном искоришћавању.

У другој половини деветнаестог века женске групе у САД и жене у црквеним организацијама организовале су протесте. Социјалне феминисткиње су тражиле оснивање посебних поправних завода за одрасле жене, по угледу на сличне затворе за малолетнике. Њихови напори резултирали су оснивањем првог Поправног затвора за жене и девојке у Индијани, 1897. године. Установе за смештај осуђеница јављају се или као посебна одељења за жене у казнено-поправној установи, грађеној за мушкарце, или као посебне установе за осуђене жене.

Крајем деветнаестог века, у САД су се јавили захтеви за озбиљном реформом женских затвора. Социјалне феминисткиње предлагале су оснивање посебних поправних завода за жене, који би били организовани попут породичног дома, где се осуђенице уче разним вештинама и подучавају о врлинама узорне мајке. Истовремено се појављује схватање да затвори затвореног и полуотвореног типа не могу да допринесу ресоцијализацији осуђеница, већ се треба окренути ка алтернативним кривичним санкцијама. Посебно се апострофира примена новчане казне, рада у јавном интересу, условне осуде, накнаде штете. За зависнике од употребе психоактивних супстанци за зависнике од алкохола треба основати посебне заводе за лечење.

Већина затвора за жене у свету данас има застарелу затворску архитектуру. Веома се мало улаже у реконструкцију старих затвора, а сами затвори имају максимални степен обезбеђења, што је несразмерно друштвеној опасности кривичних дела, које су већина жена извршиле. У таквим затворима репресивног типа тешко је спровести интерну класификацију и извршити диференцијацију третмана према великом броју мање опасних преступница и мањем броју опасних преступница. За установе затвореног типа карактеристично је спољашње и унутрашње обезбеђење, које се огледа у постојању двоструких врата, вишестриких аларма, високих зидова и сл. Такође је карактеристично и постојање одељења са слободнијим режимом долазка и одлазка. Спроводи се ригорозна

контрола кретања дневних и слободних активности у установама затвореног типа, намењених женама.

У Србији данас постоји само један казнено-поправни завод за жене. То је КПЗ у Пожаревцу. Реч је о пенитенцијарној установи полуотвореног типа, која има три одељења-отворено, полуотворено и затворено одељење. КПЗ за жене у Пожаревцу је капацитета укупно 260 лица, од тога има 240 места за лица, осуђена на затворску казну, а 20 места за прекршајно кажњена лица. Иако је *Законом о извршењу кривичних санкција*⁸⁰ предвиђено је да КПЗ за жене у Пожаревцу установа полуотвореног типа, она по архитектури и степену обезбеђења одговара стандардима установе затвореног типа. На тај начин се извршење казне затвора, када су у питању жене, у Србији спроводи у неадекватном типу установе. Више од половине осуђеница чине жене осуђене за убиство, а остале за имовинска кривична дела (крађе, преваре), за економска кривична дела, као и за кривична дела везана за дрогу. Међу осуђеницама које су извршиле убиство већину чине оне, које су убиле мужеве или рођаке, након вишегодишњег физичког и вербалног злостављања. Већина осуђеница је неписмена, 21,6% осуђеница је завршило средњу школу, а само три су завршиле факултет. Већина од половине осуђеница су домаћице и пољопривреднице. Већина осуђеница је старости између 25 и 45 година. Међу осуђеницама има највише удовица, претежно услед околности да су убиле мужеве. Остале осуђенице су или разведене, или удате, а најређе неудате. Већи део осуђеница има децу.

Анализа стања у затворима за жене показује одсуство воље да се у ове установе омогући продор модерних трендова у извршењу казне затвора. Отворене установе у затворима за жене још увек су реткост, тако да се према женама примењује оштрији треман, који је у апсолутној контрадикцији са њиховом реалном друштвеном опасношћу, имајући у виду чињеницу да су већина осуђеница или жртве насиља у породици, или мајке које врше кривична дела, с циљем преграђивања породице. Припреме за укључивање у нормалан живот на слободи, односно програм ресоцијализације, или не постоји или је неадекватан. Начин на који је организован образовни процес и програм стручног усавршавања нигде у свету не ствара претпоставке за економски независан живот жене на слободи. Женама се не омогућава школовање и стручно оспособљавање, или се

⁸⁰ Закон о извршењу кривичних санкција, Службени гласник РС, бр. 55/2014

оспособљавају искључиво за традиционална женска занимања, за која је најтеже наћи запослење и која су најслабије плаћена.⁸¹

⁸¹ Центар за женске студије. *(Без) смисао казне затвора или као феминистичкој анализи казне*. <http://www.zenskestudie.edu.rs/izdavastvo/elektronska-izdanja/casopis-zenske-studije/zenske-studije-br-2-3/260-bez-smisao-kazne-zatvora-ili-ka-feministickej-analizi-kazne>. Преузето, 30.10.2015.

ЗАКЉУЧАК

Упркос одређеном напретку који је остварен у различитим аспектима заштите жртава насиља у породици, сексуалних деликата и других облика родно заснованог насиља, заштита жртава у РС је и даље непотпуна и недовољно ефикасна. Неопходно је уложити даље напоре у правцу, како побољшања правног положаја и заштите жртава у току судских поступака, тако и развоја служби за помоћ и подршку жртвама широм земље.

Увођење института посебно осетљивог сведока Законом о кривичном поступку⁸² из 2011. године, несумњиво доприноси заштити жртава које учествују у кривичном поступку од секундарне виктимизације. Заштита од секундарне виктимизације и ревиктимизације током кривичног поступка требало би да буде употпуњена кроз развој служби за сведоке при судовима, као и обезбеђивањем посебних чекаоница, у којима би жртве могле да сачекају суђење.⁸³

Делотворнија заштита жртава насиља у породици могла би се остварити и кроз унапређење решења из породичног законодавства, које се односе на одређивање мера заштите, како би се обезбедила бржа и ефикаснија заштита жртава. То је нарочито значајно за оне жртве насиља у породици, које се налазе у повишеном ризику од напада на живот и телесни интегритет. С тим у вези, неопходно је и одговарајуће унапређење прописа којима се уређују набавка, држање и ношење оружја, као и разматрање даљег унапређења нормативног оквира ради омогућавања делотворне, хитне интервенције заштите жртава, које се налазе у повишеном ризику од повишеног насиља, односно у непосредној опасности од напада на живот и тело.

Даље развијање служби, као и проширење и стандардизација услуга подршке и помоћи (медицинске, психолошке, социјалне и правне) жртвама насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, које би биле доступне корисницима широм земље, такође је неопходно. Посебно су значајне услуге помоћи жртвама које се налазе у

⁸² Закон о кривичном поступку, *Службени гласник*, бр. 72 / 11, 101 / 11, 121 / 12, 32 / 13, 45 / 13 и 55 / 14

⁸³ Ово је једна од активности предвиђених у циљу реализације стратешког циља „ Унапређивање нормативног оквира за заштиту жена од насиља“ *Националне стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима*.

повишеном ризику од леталног насиља, као и услуге чије је циљ економско и социјално оснаживање односно професионално оспособљавање жена жртава.

Ради ефикасније заштите жртава родно заснованог насиља нужно је и успостављање мултисекторске и мултидисциплинарне сарадње између различитих актера (центра за социјални рад, полиције, тужилаштва, судова, здравствених установа и невладиних организација, које пружају помоћ и подршку жртвама), односно установљење одговарајућих координационих механизма уз усвајање општег и посебних протокола о поступању.⁸⁴ Постизање потпуније и делотворније заштите жртава очекује се и кроз едукацију стручњака различитог профила, унапређење специјализованих тимова, посебно у полицији и тужилаштву, као и развијање мултисекторских мобилних тимова за хитне интервенције у случајевима акутног насиља у породици.

Превенција родно заснованог насиља је идеални циљ—само се њома може постићи суштинска, целовита и одржива заштита жртава и потенцијалних жртава. Родно засновано насиље је део ширег проблема дискриминације и насиља у друштву—његово спречавање захтева континуирано ангажовање на промени јавне свести и снижавања толеранције на сваки облик злостављања, односно измени друштвених и културалних норми, које одржавају или легитимишу ма који контекст или вид насиља.

Помоћ обухвата многобројне програме, акције и стратегије за отклањање различитих, али међусобно повезаних узрока њиховог лошег положаја у друштву. Сваки овакав програм је, по дефиницији, програм позитивне дискриминације (акције). Она, са једне стране, позива на акцију и нуди добро циљану помоћ, а са друге стране, креирана је и базирана да промовише и фаворизује интересе маргиналних гурпа. Жене које су још увек жртве индиректне или директне дискриминације, свакако полажу посебно право на ове мере, нарочито ако се има у виду да су питања дискриминације и афирмативне (позитивне) акције у директној вези са питањем родне равноправности. Један од циљева Европске уније данас свакако је постизање стварне и суштинске једнакости полова,

⁸⁴ Веома значајан корак у том правцу учињен је усвајањем од стране Владе РС *Општег протокола о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима*, новембра 2011.

развијањем посебне стратегије и спровођењем одговарајућих правних мера (Мршевић, 2011: 43).

У спровођењу системског решења за сузбијање насиља над женама, неопходно је стално ширење свести, подршка и ангажовање свих друштвених актера—како доносилаца одлука и државних институција, тако и цивилног сектора, јавности, медија и појединаца. Један од изазова остаје стварање координираног приступа у циљу превенције и заштите жртава насиља у породици. Неопходно је да стратегије, планови и буџети на свим нивоима управе укључе активности усмерене ка овом циљу.

Међутим, оно што је најбитније за сузбијања ове врсте насиља, јесте измена свести људи. Најпре, приликом примарне социјализације деце у породици, не треба их учити родним улогама и ограничењима, већ радити на томе да прихвате такав систем вредности, који не подваја мушки и женски пол у смислу надређености и подређености, важнијег и мање важног пола. То даље треба чинити кроз школски и образовни систем, где се младима треба указивати на постојање једнакости за све, кроз осуђивање било које врсте насиља и приказивање истог као монструозни и вандалски чин, несвојствен цивилизованим и савременим људима, али и кроз инсистирање на свакодневnoj употреби родно сензитивног језика. Неопходно је утицати на измену свести свим расположивим средствима, путем телевизије, интернета, друштвених мрежа, како би људи почели да осуђују акте насиља и учиниоце.

Свакако, и путем репресије се ефикасно може утицати на сузбијање родно заснованог насиља. Потребно је у казненом систему драстичније повећати санкције за учиниоце оваквих дела, па на тај начин смањити обим овог насиља, тако што ће потенцијални учиниоци зазирати од вршења насиља, због превеликих санкција (што казни затвора, што новчаних) или учиниоце на дуже време (оне који буду осуђени на казну затвора) склонити из друштва, као опасне. Исто се може постићи и не примењивањем *института одлагања кривичног гоњења* за кривично дело насиље у породици, јер се учиниоци само охрабрују да и даље врше насиље, јер не сматрају да су кажњени, а на тај начин им се посредно шаље порука, да то што су они учинили, није толико страшно и да им се може „прогледати кроз прсте“.

Дакле, само у садејству државе и свих њених органа и свих фактора из приватног сектора, заједничком борбом и заједничким радом и трудом, се може утицати на промену свести људи, а самим тим и смањити родно засновано насиље, а у некој даљој будућности, када се људски род буде налазио на већем цивилизацијском ступњу, чак и искоренити.

БИБЛИОГРАФИЈА

Литература на српском језику

1. Везел, У. (1983). *Мит о матријархату*. Београд: Издавачка радна организација ПРОСВЕТА, ООУР „Издавачка делатност“ Београд;
2. DW Made for minds. *Незаштићене жене у Индији*. Преузето 15.07.2015.
<http://www.dw.com/bs/nezasti%20ene-%20indije/a-17366836>
3. DW Made for minds. *Силовање као ратно оружје*. Преузето 15.07.2015.
<http://www.dw.com/bs/silovanje-kao-ratno-oru%20je/a-16656530>.
4. Жунић, Н. (2011). Трговина женама: насиље над женама. У: Димитријевић, П. Костић, М. Кнежевић, С. (2011). *Трговина људима: Правна заштита у међународним и националним оквирима*. Ниш: Правни факултет у Нишу. 256-257.;
5. Константиновић – Вилић, С. Петрушић, Н. Жунић, Н., Ђорић, Г. (2004). *Људска права за жене*. Ниш : Одбор за грађанску иницијативу.;
6. Константиновић – Вилић, С. (2009). Насиље у породици као родно засновано насиље-европски стандарди законодавство Србије. У: Стојановић, Н. Голубовић, С., (2009). *Право Републике Србије и право ЕУ – стање и перспективе*. Ниш: Правни факултет Ниш, Центар за публикације. 626-628, 630-633, 635-638.;
7. Константиновић–Вилић, С. Николић-Ристановић, В. Костић, М. (2009). *Криминологија*. Ниш: Пеликан принт, Ниш-Горња Топоница;
8. Константиновић-Вилић, С. Петрушић, Н. (2007). Насиље у породици. У: Петрушић, Н. (2007). *Међународни и домаћи оквир женских људских права и родне равноправности*. Ниш: Женски центар за едукацију и комуникацију у Нишу. 50, 52.;
9. Костић, М. Димовски, Д. (2013). *Породица у лавиринту породичног насиља*. Ниш: Правни факултет у Нишу , Центар за социјални рад „Свети Сава“ Ниш;
10. Константиновић–Вилић, С. Костић, М. (2011). *Пенологија*. Ниш: Правни факултет у Нишу, Центар за публикације;

11. Магазин. *Античке римске жене: поглед на њихове животе*. Преузето 10.07.2015. <http://www.antikvarne-knjige.com/magazin/anticke-rimske-zene-pogled-na-njihove-zivote>
12. Марковић, Ч. (1925). *Законик Хамурабија, вавилонског краља*. Београд: Књижевница Геце Кона
13. Милетић–Степановић, В. (2006). *Насиље над женама у Србији на размеђи миленијума*. Београд: Филозофски факултет у Београду
14. Мршевић, З. (2011). *Ка демократском друштву–родна равноправност*. Београд: Институт друштвених наука
15. Николић, Д. Ђорђевић, А. (2010). *Законски текстови старог и средњег века*. Ниш: Правни факултет у Нишу, Центар за публикације
16. Николић, Д., (2011). *Историја права: стари и средњи век*. Ниш: Правни факултет у Нишу, Центар за публикације
17. Николић-Ристановић, В. (2015). *(Без) смисао казне затвора или ка феминистичкој анализи казне*. У: Костић, М. Илић, И. (2015). *Жене осуђенице-о криминолошком дискурсу и пенолошком третману*. У: Кузмановић, Р. (ур). (2015). *Правна ријеч (часопис за правну теорију и праксу)*. Бања Лука: Удружење правника Републике Српске. 327-330, 339-340.
18. Спасић, Д. Никач, Ж. (2012). *Одређивање и разграничење основних појмова*. У: Милошевић, Г. (ур). (2012). *Родна равноправност и родно засновано насиље (приручник)*. Београд : Криминалистичко – полицијска академија у Београду. 3, 4, 7, 19, 20, 26.
19. Симеуновић-Пантић, Б. (2012). *Фактори родно заснованог насиља, последице виктимизације, потребе заштите жртава*. У: Милошевић, Г. (ур). (2012). *Родна равноправност и родно засновано насиље (приручник)*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија у Београду. 98, 107, 110, 111, 116, 121.
20. Симоновић, Д. Вукашиновић-Радојичић. (2012). *Нормативни оквир равноправности полова и сузбијања родно заснованог насиља*. У: Милошевић, Г. (ур). (2012). *Родна равноправност и родно засновано насиље (приручник)*. Београд: Криминалистичко – полицијска академија у Београду. 327-330, 339-340.
21. Скрипторијум између мита и историје. *Маљ за вештице*. Преузето 11.07.2015. <http://skriptorijum.blogspot.com/2012/06/malj-za-vestice-malleus-maleficarum.html>

22. Тодоров, Д. (2013). Покрајински омбудсман и родна равноправност.; Родна равноправност. У: Тодоров, Д. (ур). (2013). *Родна равноправност и дискриминација на основу пола (приручник)*. Нови Сад: Покрајински омбудсман. 9, 32.
23. Попоћ, С. (2012). *Приручник о родној равноправности и родно заснованом насиљу за државне службенике и службенице*. Београд: Пројекат борба против сексуалног и родно заснованог насиља, Управа за родну равноправност, Министарство рада и социјалне политике

Литература на страном језику

1. Al Jazeera. *Хронично насиље над женама*. Preuzeto 14. 07. 2015.
<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/hronicno-nasilje-nad-evropskim-zenama;>
2. Buка. *Kontinuirana represija nad ženama kroz istoriju*. Preuzeto 10. 07. 2015. године
<http://www.6yka.com/blogovi/blog/20596/kontinuirana-represija-nad-zenama-kroz-istoriju;>
3. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.05.2011. Pristup 01. 05. 2015.
[.http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/210.htm;](http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/210.htm;)
4. Declaration on policies for combating Violence against Women in a democratic Europe, 1993. Pristup 10. 05. 2015.
http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/EQUALITY/05conferences/ministerial-conferences/3rd-Ministerial%20Conference/MEG-3%2893%2922_en.pdf;
5. Huseinspahić, A. (2005). *Tutela mulierum I pravni položaj žena u starom vijeku*. Zenica: Pravni fakultet u Zenici;
6. Hrvatski povijesni portal. *Prava žena kroz povijest*. Preuzeto 11. 07. 2015.
[http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest/;](http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest/)
7. Libela-Portal o rodu, spolu I demokraciji. *Položaj žena u radikalnim islamskim zemljama*. Preuzeto 15. 07. 2015.
[http://www.libela.org/prozor-u-svijet/3018-položaj-zena-u-radikalnim-islamskim-zemljama/;](http://www.libela.org/prozor-u-svijet/3018-položaj-zena-u-radikalnim-islamskim-zemljama/)

8. EU Agency for Fundamental Rights. *Violence against women: an EU – wide survey*. March, 2014. Pristup 14. 07. 2015.
<http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>;
9. EU Expert Meeting on violence Against Women, 1999. Pristup, 10. 05. 2015.
<http://www.wave-network.org/content/eu-expert-meeting-violence-against-women-jyv%C3%A4skyl%C3%A4>;
10. PACE Recommendation 1681 (2004) Campaign to combat domestic violence against women in Europe. Pristup 11. 05. 2015.
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17273&lang=EN>;
11. PACE Resolution 1512 (2006) „ Parliaments united in combating domestic violence against women”. Pristup 11. 05. 2015.
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17464&lang=en>;
12. PACE Recommendation 1759 (2006) Parliaments united in combating domestic violence against women. Pristup 11. 05. 2015.
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17461&lang=en>;
13. Recommendation Rec (2002) 5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. Pristup 10. 05. 2015.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915>;
14. Recommendation 1582 (2002) on Domestic Violence against Women. Pristup 10. 05. 2015.
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17055&lang=en>;
15. Resolution on the need to establish a European Union wide campaign for zero tolerance of v.a.w. A4-0250/1997. Pristup 10. 05. 2015.
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:51997IP0250>;
16. Resolution on the current situation in combating violence against women and any future action, 2006. Pristup 10 .05. 2015
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0038+0+DOC+XML+V0//EN>;
17. The Daphne II Programme. Pristup 10. 05. 2015.
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:l33299>;
18. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women,1979. Pristup 12. 05. 2015.
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>;

19. UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), *CEDAW General Recommendation No. 19: Violence against women*, 1992. Pristup 01. 05. 2015.
<http://www.refworld.org/docid/52d920c54.html> .

Правни прописи

1. Устав РС, Сл. гласник РС, бр. 98/2006
2. Закон о забрани дискриминације, Сл. гласник РС, бр. 22 / 2009
3. Закон о кривичном поступку, Сл. гласник, бр. 72 / 2011, бр. 101 / 2011, бр. 121 / 2012, бр. 32 / 2013, бр. 45 / 2013, бр. 55 / 2014
4. Закон о извршењу кривичних санкција, Сл. гласник РС, бр. 55/2014
5. Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, бр. 88/2005 - испр., бр. 107/2005 - испр., бр. 72/2009, бр. 111/2009, бр. 121/2012, бр. 104/2013, бр. 108/2014
6. Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности, Сл. гласник РС, бр. 15 / 2009
7. Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, Сл. гласник РС, бр. 27 / 2011
8. Устав РС, Сл. гласник РС, бр. 98/2006

САЖЕТАК

Иако је људски род, од почетка постојања до данас, еволуирао у свим сегментима и сферама живота, од паганства и вандализма до високог културолошког и цивилизацијског нивоа, застрашујуће је то да у савременом добу дискриминација жена и насиље над њима, још увек нису у потпуности искорењени. Родно засновано насиље један је од најраспрострањенијих облика кршења људских права и нарушавања људског достојанства. Насиље над женама представља кршење људских права, кризу јавног здравља и препреку за остваривање једнакости, развоја, безбедности и мира. Изрази *насиље над женама* и *родно засновано насиље* односе се на широк спектар злостављања којима су жене изложене, а која потичу из родне неравноправности и потчињеног друштвеног положаја, који жене имају у односу на мушкарце, од првих облика друштвених заједница до данас. То је појава са којом се суочавају све државе и која погађа милионе жена, без обзира на њихов друштвени статус, културу, религију, грађански положај или сексуалну оријентацију. Ова врста насиља обухвата, али се не ограничава, на насиље у породици, сексуално насиље, трговину женама и девојчицама, економско насиље, психичко насиље, физичко насиље. Оно што је карактеристично за родно засновано насиље јесте да се оно често догађа у приватној сфери и да, иако се налазимо у савременом добу, у коме су људска права неприкосновена, није ишчезло и није у потпуности напустило сферу приватних породичних односа. Родно засновано насиље постоји у свакодневним друштвеним односима, у јавном и приватном простору у којима жене доживљавају највиши степен дискриминације и маргинализације, као и различите облике тортуре. Насиље над женама је обухваћено тамном бројком криминалитета, па као такво не представља учестали предмет кривичног гоњења, нити пресуђења, чиме је невидљиво за стручну и општу јавност. Како би се учесталост ове врсте насиља умањила, потребно је да се примењују мере за сузбијање и заштиту од родно заснованог насиља, у раду надлежних органа и институција. Такође, неопходна је промена негативног става друштва, не само према женама жртвама, већ и о родној улози и положају жена, како у приватном, тако и у јавном животу.

Кључне речи: *пол, род, родна равноправност, родно засновано насиље, насиље према женама, сексуално насиље, психичко насиље, физичко насиље, економско насиље.*

ABSTRACT

Although the human race, from the beginning of existence until today, has evolved in all areas and spheres of life, from paganism and vandalism to a high cultural and civilizational level, scary is that in the modern age discrimination against women and violence against them, have not yet been fully eradicated . Violence against women represents pervasive human rights violation, a public health crisis, and an obstacle to the achievement of equality, development, peace and security. Expressions *violence against women* and *gender-based violence*, referring to the wide range of abuse that women face, which stem from gender inequality and the subordinate social position of women have in relation to men, from the first forms of social community until today . This is a phenomenon faced by all countries and that affects millions of women, regardless of their social status, culture, religion, civil status or sexual orientation. This type of violence includes, but is not limited to domestic violence, sexual violence, trafficking in women and girls, economic violence, psychological violence, physical violence. What is characteristic of gender-based violence is that it often happens in the private sphere, and that although we are in the modern era, in which human rights are inviolable, not disappeared and has not completely left the private sphere of family relations. Gender-based violence exists in everyday social relations, in the public and private space in which women experience the highest level of discrimination and marginalization, as well as various forms of torture. Violence against women is covered by a dark figure of crime, and as such is not a frequent subject of criminal prosecution, or adjudication, which is invisible to the professional and general public. As the frequency of this type of violence diminished, it is necessary to implement measures for the prevention of and protection from gender-based violence in the work of relevant bodies and institutions. Also, it is necessary to change the negative attitude of society, not only to women victims, but also on gender role and position of women, both in private and in public life

Keywords: *sex, gender, gender equality, gender-based violence, violence against women, sexual violence, psychological violence, physical violence, economic violence*

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Марија Стојановић је рођена 31. 03. 1989. године у Нишу. Завршила је Основну школу „Десанка Максимовић“ у Чокоту, а затим друштвено-језички смер у гимназији „Светозар Марковић“ у Нишу. Основне академске студије права је завршила на Правном факултету у Нишу 2014. године. Исте године уписује мастер академске студије, на наведеном факултету, на смеру унутрашњих послова, под менторством проф. др Миомире Костић. Паралелно са мастер академским студијама започиње приправнички стаж у Основном суду у Нишу, на месту судијског приправника, који још увек обавља. Говори енглески и шпански, а служи се италијанским језиком.

ПРИЛОЗИ

(ПРИЛОГ 1)

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада: Марија Стојановић

Наслов мастер рада: Родно засновано насиље од првих људских група до савременог доба

Ментор: проф. др Миомира Костић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, 28. 12. 2015. године

Потпис аутора

(ПРИЛОГ 2)

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРЕЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом Родно засновано насиље од првих људских група до савременог доба

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао-ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Марија Стојановић

У Нишу, 28. 12. 2015. године

Потпис аутора
